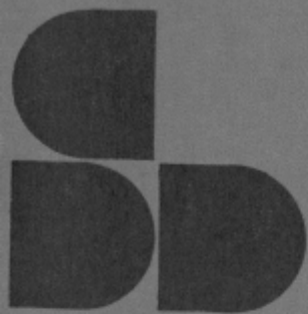

a

socialno delo

LETNIK XXIII — 1984

št. 2

časopis za teorijo in prakso

Izdajajo:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo
Zveza društev socialnih delavcev Slovenije
Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Izdajateljski svet:

Zofka Stojanovič (predsednica), Nada Govc, Franc Hočevar,
Blaž Mesec, Maks Vezovnik

Uredniški odbor:

dr. Franci Brinc, Marija Cigale, Franc Hočevar,
Blaž Mesec, Jože Valenčič

Glavni in odgovorni urednik: Blaž Mesec

Lektorica: Marta Kocjan-Barle

Naslov uredništva: Ljubljana, Šaranovičeva 5
tel. 310-702 in 311-250

Naročnine in druge informacije:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Ljubljana, Kidričeva 5, tel. 217-900
tekoči račun: 50100-649-90051

Časopis izhaja štirikrat letno, praviloma ob koncu
vsakega četrletja

Letna naročnina:

- za delovne organizacije	240 din
- za posameznike in društva	150 din
- za študente	80 din
- za tujino	360 din

Izvedba: Birografika BORI, Ljubljana

V S E B I N A

stran

ČLANKI

- Andreja Kavar-Vidmar
Ugotavljanje socialnih potreb 70
- Marija Radež, Blaž Mesec
Gmotne razmere zakoncev ob
razvezi in po njej 79

POROČILA

- Mladinska odklonkost v igri in zares 95
- Anketa o raziskovalni dejavnosti v
centrih za socialno delo 104

KNJIŽNE OCENE

- Janez Rugelj: Partnersko zdravljenje
alkoholizma in bolnih odnosov v družini
Rdeči križ Slovenije, Ljubljana, 1983
(Franci Brinc) 112

- IZ TUJIH REVIJ 120

SEZNAM DIPLOMSKIH NALOG, KI JIH JE KNJIŽNICA

- VŠSD PREJELA V LETU 1982 129

- POVZETKI ČLANKOV 135

UGOTAVLJANJE SOCIALNIH POTREB

(Prikaz in razmišljanja ob članku: Social Need Revisited)

Andreja KAVAR-VIDMAR

Ugotavljanje koliko dajatev in storitev socialnega varstva potrebujejo občani in kakšne naj bodo, je za smotrno planiranje socialne politike nujno. Vendar je to zahtevna naloga, in neradko se zgodi, da je npr. optimalno število mest v vzgojno-varstvenem zavodu ali domu starejših občanov napačno ocenjeno. Podobno velja za razne druge dajatve in storitve, pri katerih se pokaže, da je bilo zanimanje občanov zanje precenjeno ali podcenjeno.

V britanskem Journal od Social Policy je bil objavljen članek,¹ ki na praktičnem primeru ugotavljanja potrebnega števila tako imenovanih "zaščitnih stanovanj" (sheltered housing)² za starejše osebe prikazuje uporabnost Bradshawove taksonomije socialnih potreb pri načrtovanju socialne politike. V predloženem prispevku želimo na podlagi omenjenega članka prikazati nekatere vidike Bradshawove taksonomije, ki se nam zdijo vredni upoštevanja pri ugotavljanju socialnih potreb občanov pri nas.

Bradshaw deli potrebe posameznika na izražene, občutene, normative in primerjalne potrebe.³

Kot izražene potrebe označuje tiste primere, ko ljudje svoje potrebe po določenih uslugah izrazijo z vlogo, prošnjo, zahtevkom ali na druge podobne načine. Če želijo zaščitno stanovanje, se morajo starejši ljudje vpisati na čakalno listo.

Podobne liste in prijave poznamo tudi pri nas, npr. za sprejem v dom starejših občanov, prednostni vrstni red upravičencev za dodelitev stanovanj (zakon o stanovanjskih razmerjih, Ul.l. SRS, 35/82, 36. čl.), prijava otroka za sprejem v dnevno varstvo (Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, Ur.l. SRS, 6/80, 33. čl.) in podobno.

* Andreja Kavar-Vidmar, doktor znanosti, docentka za delovno pravo, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, Ljubljana

Glavna prednost prijav in list je, da ljudje z njimi sporočijo pristojnim institucijam svoje mnenje oz. prepričanje, da potrebujejo določeno uslugo. Vendar je možno, da se mnogi, ki so v enakem položaju, iz različnih razlogov ne prijavijo. Ali zato, ker za neko dejavnost sploh ne vedo, si napačno razlagajo njen namen, se bojijo izgube samostojnosti (npr. v domu za starejše občane), stigme, ali pa ne znajo oziroma niso pripravljeni izpolniti predpisanih formulacij ali napisati prošnje. Ljudje z največjimi potrebami imajo lahko največ težav, da te potrebe izrazijo. Po drugi strani pa nekateri dejansko ne potrebujejo dajatev in storitev socialnega varstva a se kljub temu prijavijo, da bi si jih zagotovili v prihodnje. Tako npr. starši, ki imajo otroka v ustreznem varstvu, vložijo prošnjo za sprejem v vzgojno-varstveno organizacijo, da bi bil otrok bolj za gotovo sprejet, če bi bilo to kdaj res potrebno.

Pojem izražene potrebe je podoben ekonomskemu pojmu povpraševanja. Bradshaw meni, da imajo ekonomisti povpraševanje za dejansko (efektivno), kadar so ga ljudje pripravljeni tudi finančno podpreti, sicer povpraševanja ni. Potreba po povpraševanju sta različna, ker vsi ljudje nimajo materialnih sredstev, da bi zadovoljili svoje potrebe. Vendar moramo upoštevati, da so nekatere potrebe financirane na podlagi načela solidarnosti, pri nas npr. subvencionirane stanarine, cena dnevnega varstva otrok v vzgojno-varstvenih zavodih, doplačilo socialnega skrbstva k oskrbnini v domu starejših občanov in podobno.

Občuteno potrebo Bradshaw izenačuje z željo, ki se običajno oceni s spraševanjem posameznih skupin prebivalstva, če bi potrebovali določene usluge. Poudarek je na subjektivnem dojetanju potreb. Mnoge diplomske naloge na VŠSD predstavljajo tako poizvedovanje pri posameznih delih populacije, npr. pri starejših ljudeh, če bi želeli živeti v domu starejših občanov oz. če bi potrebovali kakšno obliko dnevne oskrbe, ali pri občanih v krajevni skupnosti, če bi želeli, da se razvijejo razne socialne aktivnosti.

dje valiko uporabljajo, ne drži vedno.

UGOTAVLJANJE SOCIALNIH POTREB

Ugotavljanje občutenih potreb omogoča upoštevati tudi tiste ljudi, ki dotlej še niso vedeli za razne možnosti reševanja svojih socialnih težav, in tiste, ki takih možnosti ne znajo izrabiti, ker ne vedo, kam naj se ohrnejo.

Vprašanje je, koliko je tako ugotavljanje potreb veljavno. Želje in potrebe je težko razlikovati. Ko so starejše osebe spraševali, če bi potrebovali zaščitno stanovanje, so mnogi rekli, da bi ga radi imeli, čeprav so priznali, da ga posebno ne potrebujejo. Nekateri drugi, ki so živeli v zelo slabih razmerah, pa so se s vojim položajem sprijaznili in niso želeli ničesar drugega.

Na respondente vplivajo način, kako je neka usluga oz. dejavnost opisana, njihovo dožemanje namena dejavnosti ter kvaliteta dejavnosti v njihovem okolju. Na željo ali potrebo po sprejemu v dom starejših občanov vpliva kvaliteta dela doma v njihovi krajevni skupnosti ali občini.

Na občuteno potrebo vpliva tudi primerjava z razmerami drugih. Miller⁴ nekoliko ironično ugotavlja, da potreba ne izvira toliko iz tega, kar nam manjka, kot iz tistega, kar imajo sosede.

Določen dvom v veljavnost podatkov, zbranih s spraševanjem ljudi o njihovih potrebah, izhaja tudi iz tega, da cena storitev ni navedena. Nekateri menijo, da je treba ugotoviti tudi denarna sredstva, ki bi jih bili respondenti pripravljani plačati za določeno storitev. V naših sedanjih razmerah bi bil tak podatek pomemben npr. pri ugotavljanju potreb po dnevnem varstvu otrok. Čeprav je ta vidik važen, je treba vendarle upoštevati, da je glavni namen zadovoljevanja socialnih potreb ravno prepričati prikrajšane tistih, ki ne morejo plačati ekonomske cene storitev.

Občutena potreba je torej pojem, ki ga je težko operacionalizirati, vendar je koristen, zlasti v kombinaciji z drugimi načini ocenjevanja potreb.

Normativna potreba je po Bradshawu tista, ki jo kot tako opredelijo strokovnjaki, delavci strokovnih služb in znanstveniki na socialnem področju. Postavi se zeleni standard, ki se ga primerja z obstoječim. Če posameznik ali skupina ne dosega zelenega standarda, pomeni, da je "v stanju socialne potrebe",

Predpostavlja se, da so strokovnjaki nepristranski in da temeljito poznajo kriterije, ki jih je treba upoštevati pri ocenjevanju potreb. Normativni indikatorji se včasih uporabljajo zaradi mnenja, da posamezniki ne morejo najbolje oceniti svojih potreb, bodisi da jih podcenjujejo ali da zahtevajo preveč. Ocenjevanje potreb s strani strokovnjakov je po mnenju Susan Clayton povezano z ideologijo profesionalizma in birokratskim stilom upravljanja⁵. V mnogih primerih se izražena ali občutena potreba ne šteje za veljavni indikator potrebe, dokler je kot take ne oceni strokovnjak in ne postane priznana (approved) potreba.

Strokovno ocenjevanje se uporablja zlasti za primerjavo potreb določenega posameznika z drugimi, skratka, ko je treba med potrebnimi izbrati najbolj potrebne. Pri nas pri takem ocenjevanju praviloma sodelujejo predstavniki družbene skupnosti. Kot ilustracijo navajamo komisijo za sprejem otrok v dnevno varstvo (Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, Ur.l. SRS, 5/80, 33. čl., 1. odst.), sestavljeno iz delegatov delavcev vzgojno-varstvene organizacije, staršev in upornikov v svetu, ter najmanj dveh članov, ki ju imenujeta pristojna krajevna skupnost in občinska skupnost otroškega varstva.

Prednost strokovnega ocenjevanja potreb je, da prisili odločujoče oz. raziskovalce, da razčistijo svoja stališča o tem, kaj predstavlja potrebo, ki jo mora zadovoljiti ustrezna socialna služba, in da zberejo podatke o ljudeh, ki bi bili deležni pomoči. Pomembne so tudi informacije o težavah, v katerih bi se znašli tisti, ki predvidene terjatve ali storitve ne bi prejeli. Raziskave lahko tudi ocenijo, če so zagotovljene storitve primerne in učinkovite. Predpostavka, da je neka dajatev ali storitev učinkovita že zato, ker jo ljudje veliko uporabljajo, ne drži vedno.

V članku je normativna potreba opredeljena v bistvu kot strokovno ocenjena potreba. Za našo ureditev pa je značilno, da so kriteriji za ocenjevanje potreb zelo pogosto okvirno opredeljeni v zakonodaji in podrobneje določeni s samoupravnimi splošnimi akti sisov in ozdov. Normativne potrebe so torej strokovno ugotovljene, poleg tega pa tudi formalno normirane v pravnih aktih. Ilustracij za strokovno in pravno opredeljevanje potreb je veliko: napotilo za določanje kriterijev za sprejem otrok v dnevno varstvo (ZVVPO, 33. čl., 2. odst.), "stanovanjski standardi" po družbenem dogovoru o skupnih osnovah za zagotavljanje in usklajevanje samoupravnih družbenoekonomskih odnosov na področju ustanovanjskega gospodarstva v SR Sloveniji (Ur.l. SRS, 15/81), samoupravni sporazumi oz. družbeni dogovori o minimalnih standardih za življenske in kulturne razmere pri zaposlovanju delavcev, "košarice" nujnih življenskih potrebščin in razni premoženjski cenzusi - to so pripomočki za ugotavljanje normativnih potreb.

Primerjalna potreba se po Bradshawu ugotavlja s proučevanjem značilnosti populacije, ki prejema določene usluge. Če nekateri prejema te usluge, drugi v podinem položaju pa ne, pomeni, da pri tistih, ki ne prejemaajo uslug, obstaja primerjalna potreba. Pojem primerjalne potrebe je na kompleksen način povezan z enakim obravnavanjem ljudi v podobnih življenskih okoliščinah in s "teritorialno pravičnostjo" (s pravično ozemeljsko porazdelitvijo dobrin).

Pri ugotavljanju primerjalnih potreb je problem določiti, katere so glavne značilnosti populacij, ki naj bi jih primerjali. Če obstaja npr. veliko pomanjkanje mest v domovih za starejše občane, VVO ali specialnih socialnih zavodih, a je s skrbnim izborom zagotovljeno, da so vedno sprejeti najbolj potrebni, se primerjalne potrebe sploh ne bodo pokazale. Koristne pa so primerjave, ki opozorijo na razlike med posamezniki v podobnih življenskih okoliščinah na različnih geografskih območjih. Takšne primerjave pokažejo, ali je posamezno območje bolje ali slabše oskrbljeno s storitvami socialnega varstva kot drugo. Seveda je pri tem potrebno upoštevati značilnosti območij, ki jih primerjamo.

Z ugotavljanjem vseh štirih oblik potreb dobimo 12 možnih kategorij, od tiste, pri kateri so podane vse štiri, do tiste, pri kateri ni nobene. Tako imajo pristojni organi pred seboj celotno sliko potreb na svojem območju, kar jim omogoča sprejeti bolj utemeljene odločitve. Predvsem je lažje ugotoviti, kdo so tisti, ki pomoč dejansko, zares potrebujejo. Poleg že navedenih štirih vrst potreb dobimo torej še eno, in sicer "dejansko potrebo" (real need). Obstoj dejanske potrebe pa je odvisen od možnosti zadovoljevanja potreb. Tudi če se izkaže, da so pri večjem številu ljudi podane npr. občutena, normativna in primerjalna potreba, a je sredstev premalo za vse, vseh potreb ne bo mogoče zadovoljiti. Bradshaw v takem primeru svetuje, naj se tisti, ki oblikujejo socialno politiko (policy maker), odloči, katerim skupinam je treba dati prednost. Od planiranja socialnega razvoja pridemo torej spet do izbiranja najbolj potrebnih med potrebnimi.

Z vidika pravne in socialne varnosti je zaskrbljujoče, če postane uveljavljanje pravic, ki jih ljudje dojemajo kot neodtujljive ali "resnične" pravice, izvirajoče iz dejanskih potreb negotovo. Radovan ugotavlja, da gospodarske težave ne vplivajo toliko na denarne dajatve, pač pa na delo socialnih služb. Pravi, da dela in naloge ostajajo nezasedene, stroški funkcioniranja omejeni, zmanjšujejo se investicije, s tem pa tako obseg kot kvaliteta teh služb padata, ne da bi bilo treba za to spremeniti zakon ali samoupravne akte.⁶ Normativna potreba, naj jo razumemo kot strokovno ugotovljeno ali kot pravno opredeljeno, se izkaže kot zelo elastičen pojem.

Pomanjkljivosti Bradshawovega modela, ki so se pokazale na področju zaščitnih stanovanj, so zlasti v tem, da model izhaja iz posameznikov in ne upošteva drugih dejstev, ki so za načrtovanje socialne politike prav tako pomembna, npr. demografskih podatkov. Še pomembnejša se nam zdi ugotovitev, da model izhaja iz potrebe po določeni uslugi (službi, storitvi), v obravnavanem primeru po zaščitnem stanovanju, je osredotočen na določeno dajatev, s tem pa zanemari ali spregleda vse druge možne načine reševanja socialnih težav.

Če poskušamo to ugotovitev postaviti v domače razmere, jo ilustrirati z domačim primerom, lahko uvidimo, da bi npr. ugotavljanje potreb po varstvu otrok v jasličnih oddelkih, tudi če bi bilo izkazano v vseh štirih oblikah potreb, prav nič ne prispevalo k izkazu alternativnih, za otroke primernejših rešitev, kot je družinsko varstvo ali podaljšan porodniški dopust.

Nadaljna omejitev taksonomije je v tem, da ima vsaka kategorija samo dve dimenziji. Pri posamezniku potreba obstaja ali ne obstaja. Ker je v praksi razlikovanje včasih težko, nejasno, bi bilo treba več pozornosti nameniti tistim, ki so na meji, na robu potrebe, zlasti če se v mejnem položaju znajdejo pri večjem številu različnih potreb. Podobna opozorila na težavne razmere ljudi, katerih dohodki so tik nad mejo premoženjskega cenzusa, smo večkrat zasledili tudi pri nas.

Usmerjenost k prav določeni storitvi lahko tudi povzroči, da na oceno njene potrebnosti vpliva v bistvu potreba ocenjevalca, strokovnjaka. Mi bi lahko dodali tudi izvajalca. Ti so nagnjeni k takim načinom reševanja problemov, h katerim lahko tudi sami kaj prispevajo. Illich je to nazorno prikazal na zdravstvenem področju v delu Medicinska Nemezis.

Na odločitev o najstreznejšem načinu zadovoljevanja potreb vpliva tudi to, koliko so rezultati vidni v dobesednem pomenu. Kompleks zaščitnih stanovanj je bolj viden, "reprezentativen", kot organiziranje pomoči na domu, ki omogoči starim ljudem, da ostanejo v svojem okolju.

Poleg potreb posameznikov, uporabnikov in izvajalcev, je treba upoštevati tudi družbene potrebe. Avtorica ima pri tem v mislih različno pojmovanje potreb v razredni družbi - npr. z vidika industrije, kapitala, političnih strank. Tudi za nas zanimiva misel je, da morajo specifične potrebe posameznikov postati legitimne, biti moralno in politično sprejete, če naj se zadovoljujejo iz javnih sredstev oz. po naše na podlagi načela solidarnosti.

V zaostrenih materialnih razmerah se zaostrujejo tudi moralna stališča o tem, kdo je upravičen do pomoči. Ljudje so posebno strogi do oseb, katerih ravnanje, vedenje ali pretekla dejanja veljajo za nevredna. V zadnjem času v sredstvih javnega obveščanja zasledimo stroga stališča do "slabih delavcev", ki naj ne bodo upravičeni do družbene pomoči. V članku, ki obravnava socialno politiko sedanje britanske vlade⁷, avtorji ugotavljajo, da je najznačilnejši element tamkajšnjih kulturnih stališč do socialnega varstva navdušenje za socialno varstvo večine, ki to zasluži - kar je druga plat medalje moralnega obsojanja tiste nevredne manjšine, ki socialnega varstva ne zasluži.

Pritrdimo lahko ugotovitvi, da se stališča o tem, kaj/predstavlja socialno potrebo, s časom spreminjajo, čeprav značilnosti prebivalstva ostanejo enake. (Če z značilnostmi mislimo na "objektivne", relativno stalne značilnosti.)

Zadnja kritična pripomba k Bradshawu je, da premalo poudarja bistveno dejstvo, da oblikovalci socialne politike ne morejo definirati socialne potrebe tako, kot bi želeli oz. kot bi se jim zdelo prav, ampak morajo upoštevati prevladujočo ideologijo, stališča političnih strank in splošne gospodarske razmere v deželi.

Glede vpliva splošnih gospodarskih razmer na opredeljevanje potreb, kar se kaže tudi pri nas, bi kot primer lahko navedli cenzuse in višine družbenih denarnih pomoči.

Ob toliko kritičnih pripombah k taksonomiji socialnih potreb se moramo vprašati, v čem je sploh njena vrednost. Predvsem je iz Bradshawu in članka S. Claytonove razvidno, da na opredelitev socialne potrebe vplivajo številni dejavniki in da "prava, resnična potreba" (true need), neodvisna od političnih, socialnih, ekonomskih in drugih faktorjev, sploh ne obstaja.

Kljub temu je verjetno, da je Bradshawova taksonomija, posebno če jo kombiniramo z drugimi načini zbiranja podatkov, primernejši način ugotavljanja potreb kot izključno upoštevanje čakalnih list, akademsko ugibanje ali mnenje posameznih vplivnih ljudi. Največja vrednost modela pa je, da je konceptualno orodje, ki nas ozavešči o tem, koliko najrazličnejših komponent in dimenzij je treba upoštevati pri ocenjevanju socialnih potreb.

PRIPOMBE:

1. Susan Clayton: Social Need Revisited, Journal of Social Policy, vol. 12, part 2, april 1983, str. 215-234.
2. Z izrazom "zaščitna stanovanja" smo prevedli "sheltered housing" po vzgledu "zaščitna delavnica". Zaščitna stanovanja so konfortna stanovanja, običajno v stanovanjskih hišah ali individualnih pritličnih hišah, povezana z alarmnim sistemom za nujne primere. Kompleks približno tridesetih takih stanovanj ima oskrbnika, ki skrbi za sosedsko pomoč tistim stanovalcem, ki potrebujejo občasno pomoč pri vsakdanjem življenju. Nekateri taki kompleksi imajo skupne družabne prostore, pralnice in sobe za goste. Večina jih organizira razne dejavnosti za stanovalce. Običajno je v zaščitnih stanovanjih nekaj sposobnejših in nekaj šibkejših stanovalcev (Clayton, str. 232).
3. Ta smo prevedli angleške izraze: expressed need, felt need, normative need, comparative need.
4. Cit. po Clayton, str. 220.
5. Clayton, str. 221
6. Aleksander Radovan: Vloga socialne varnosti v pravnem sistemu; Združeno delo, 54. zv., pos.zv. 1984, str. 354.
7. Ken Judge, Jullian Smith and Peter Taylor-Gooby: Public Opinion and the Privatization of Welfare: Some Theoretical Implications, Journal of Social Policy, vol. 12, part 4, str. 479.

GMOTNE RAZMERE ZAKONCEV OB RAZVEZI IN PO NJEJ X

Marija Radež XX, Blaž Mesec XXX

Vsakanje izkušnje kažejo, da se ob razvezi bolj ali manj spremenene življenjske razmere zakoncev: običajno se eden odseli; žena, ki morda prej ni bila zaposlena, se zaposli; mož mora prispevati za vzrejo otrok, ženi pa ostane vsa skrb za otroke; spremenene se gmotne razmere itd. Natančnejši podatki o teh spremembah pa so redki. Le malo zanesljivega vemo o tem, ali se komu od zakoncev ob razvezi gmotni položaj poslabša ali morda celo izboljša, pa tudi ne, kakšne so kvalitativne razlike v njunem položaju in načinu življenja. Naš namen ni bil odgovarjati skrajnežem z obeh strani, ki se občasno oglasijo in trdijo, da je predvsem žena prikrajšana, ne samo čustveno, ampak tudi gmotno, ali pa, da je mož tisti, ki se mora odkupiti za svoje grehe. Želeli bi na nekoliko bolj diferenciran način opisati predvsem gmotne razmere po razvezi in oceniti, kakšne posledice imajo lahko spremembe v gmotnem položaju za življenje vsakega od bivših partnerjev in njihovih otrok.

Problem

Želeli smo ugotoviti, kakšen je bil gmotni položaj zakoncev pred razvezo zakonske zveze in kakšen je sedaj. Zanimale so nas razlike v položaju med moškimi in ženskami, tako v povprečju kot tudi po posameznih delih moške in ženske populacije.

X¹ Članek temelji na diplomski nalogi Marije Radež, Analiza socialnoekonomskega razmer razvezanih zakoncev in analiza srečanj z otroki, Višja šola za socialne delavce, Ljubljana, 1984. Marija Radež je izvedla anketo in uredila podatke, Blaž Mesec pa je del gradiva dodatno statistično obdelal in pripravil članek za objavo. Avtorjā se zahvaljujeta centru za socialno delo v Novem mestu, ki je omogočil izvedbo analize.

XX¹ Marija Radež, socialna delavka, Center za socialno delo, Novo mesto.

XXX¹ Blaž Mesec, diplomirani psiholog, višji predavatelj raziskovanja v socialnem delu, Višja šola za socialne delavce, Ljubljana, Šaranovičeva 5.

Metodologija

Kot kazalce gmotnega položaja smo upoštevali vrsto stanovanja, nosilstvo stanovanjske pravice, premoženjsko stanje, zaposlenost in višino osebnega dohodka. Nekatero druge spremenljivke smo upoštevali kot značilnosti populacije, ki pomenijo okvir analize, druge pa za pojasnjevanje razlik na kazalcih gmotnega položaja. Te spremenljivke so: izobrazba, pravna osnova za razvezo in dodelitev otrok.

S točkovanjem vrednosti kazalcev gmotnega položaja in s seštevanjem točk smo sestavili preprost indeks gmotnega položaja, v katerem je upoštevanih več kazalcev hkrati. Sistem točkovanja je takle:

SPREMENLJIVKA	MODALITETE/ VREDNOSTI	TOČKE
1. Vrsta stanovanja/lastništvo:	- lastna hiša	4
	- lastno stanovanje	3
	- družbeno stanovanje	2
	- stan.pri sorodnikih	1
	- podnajemnik	0
2. Premoženje:	- stanovanje/hiša	1
	- zemlja	1
	- avto	1
	- vikend	1
	- drugo	1
- nič	0	
3. Zaposlitev:	- redno zaposlen	3
	- upokojen, kmet	2
	- občasno zaposlen	1
	- nezaposlen	0
4. Osební dohodek (povpr.mes.):	- do 10.000	1
	- od 10.000 do 15.000	2
	- od 15.000 do 20.000	3
	- od 20.000 do 25.000	4
	- nad 25.000	5
	- brez oseb.dohodka	0

Vsota točk je indeks gmotnega položaja. Indeks se giblje v razponu od 0 - 17 (možni razpon). Oseba, ki bi ji pripisali indeks 0 bi bila podnajemnik, brez premoženja, nezaposlena in brez osebnega dohodka. Oseba z indeksom 17 bi imela lastno hišo, zemljo, vikend, avto in še kako drugo premoženje, bi bila redno zaposlena, z osebnim dohodkom nad 25.000 din (v letu 1983).

Med tema skrajnostma se razvrste ostali. Tega indeksa nismo podrobneje metodološko preverjali, zato ima bolj značaj pomožnega analitičnega sredstva kot pa preverjenega merskega instrumenta z znanimi merskimi značilnostmi.

Populacijo so sestavljali zakonski pari na področju občine Novo mesto, ki so se razvezali med letoma 1970 in 1983, in sicer samo tisti, ki so še "aktualni", ki jih center za socialno delo še spremlja, predvsem v zvezi z urejanjem stikov z otroki, v zvezi s preživnino in podobno. Ta populacija šteje 350 parov. Iz te populacije je bil izbran sistematičen vzorec, in sicer vsak peti par po seznamu. V vzorec je tako prišlo 70 razvezanih zakonskih parov ali 20 % vseh v tej populaciji. Od teh živi 55 parov še vedno na območju občine Novo mesto, pri 15 parih pa se je eden od razvezanih zakoncev, v vseh primerih mož, odselil v drugo občino. Razvezane zakonce, ki živijo na območju občine Novo mesto, je raziskovalka anketirala na centru za socialno delo (40 moških in 44 žensk) in na njihovih domovih (13 moških in 24 žensk). Tistim pa, ki živijo v drugi občini, je poslala vprašalnike po pošti (tj. 15 moškim). Dva od teh nista vrnila vprašalnika. Tako je uspela dobiti odgovore 68 žensk, ki so prišle v vzorec in 66 moških.

Izpolnjeni vprašalniki so bili obdelani ročno. Odgovori so bili križno tabelirani, kot je razvidno iz tabel. Izračunani so bili odstotki, koeficienti variabilnosti ("v"), aritmetična sredina (\bar{x}) in standardna deviacija (SD) indeksov gnotnega položaja. Naključnost porazdelitve pa smo preverjali s hi-kvadrat testom in t - testom.

Vprašalnik je vseboval 38 vprašanj, pretežno o stikih z otroki. Iz tega vprašalnika smo v pričujoči analizi obdelali le 11 vprašanj. Vsa ta vprašanja so bila zaprte oblike (z vnaprej navedenimi možnimi odgovori).

Rezultati

Najprej prikazujemo porazdelitve odgovorov priosnovnih petih indikatorjih gnotnega položaja, razčlenjeno po spolu in po obdobju (pred razvezo, sedaj). Sledi prikaz frekvenčne distribucije indeksov gnotnega položaja, prav tako razčlenjeno po spolu

in obdobju, nato pa podrobnejša razčlenitev stanovanjskih razmer pred razvezo in po njej. Testi naključnosti porazdelitve so navedeni na koncu.

TABELA 1

PORAZDELITVE PO POSAMEZNIH KAZALCIH GMOTNEGA POLOŽAJA

(v odstotkih od skupnega števila moških oz. žensk)

KAZALEC	OB RAZVEZI		SEDAJ	
	M	Ž	M	Ž
<u>Vrsta stanovanja</u>				
- lastna hiša	29	22	27	26
- lastno stanovanje	1	3	0	4
- družbeno stanovanje	33	35	23	46
- podnajemnik	11	9	20	9
- pri sorodnikih	26	31	28	15
- drugo	-	-	2	-
SKUPAJ %	100	100	100	100
N	66	68	66	68
<u>Nosilec stanovanjske pravice</u>				
- mož	-	28	-	24
- žena	-	21	-	35
- oba	-	32	-	22
- kdo drug	-	19	-	19
SKUPAJ %	-	100	-	100
N	-	68	-	68
<u>Zaposlenost</u>				
- redno zaposlen	83	94	77	96
- občasno zaposlen	2	-	-	-
- nezaposlen	12	6	20	3
- drugo (upokojen, kmet)	3	-	3	1
SKUPAJ %	100	100	100	100
N	66	68	66	68

TABELA 1

RAZLIKE V INDEKSIRANEM POLOŽAJU

TABELA 1

(nadaljevanje)

KAZALEC	OB RAZVEZI		SEDAJ	
	M	Ž	M	Ž
<u>Premoženjsko stanje</u>				
- stanovanje, hiša	33	24	30	25
- zemlja	17	9	26	15
- avto	39	25	53	28
- vikend	6	7	3	3
- drugo	2	3	2	-
(Ni vsote; možnih več odgov.)	-	-	-	-
N	66	68	66	68
<u>Premoženjsko stanje</u>				
- število vseh predmetov ^x	61	46	75	48
<u>Osebni dohodek</u>				
- do 10.000			8	32
- nad 10.000 do 15.000			35	46
- nad 15.000 do 20.000			33	15
- nad 20.000 do 25.000			1	4
- nad 25.000			3	-
- brez dohodka			20	3
SKUPAJ %			100	100
N			66	68

^xAbsolutno število navedb premoženjskih predmetov pri moških oz. ženskah.

in obdobju, nista pa podrobnejša razčlenitev stanovanjskih razmer pred razvezi in po njej. Testi naključnosti porazdelitve so namrečni na koncu.

PORAZDELITVE PO PORABENIH KAZALCIH GIMOTNEGA POLOŽAJA

(v odstotkih od skupnega števila) oz. žensk)

TABELA 2

INDEKSI GIMOTNEGA POLOŽAJA (IGP)^x

INDEKS	OB RAZVEZI		SEDAJ	
	M	Ž	M	Ž
0 - 1	3	3	7	2
2 - 3	3	0	2	0
4 - 5	5	12	6	5
6 - 7	27	24	21	31
8 - 9	12	17	13	15
10 - 11	14	8	15	11
12 - 13	2	1	1	1
14 - 15	0	1	1	1
16 - 17	0	0	0	0
SKUPAJ (N) ^{xxx}	66	66	66	66
Aritmetična sredina IGP (\bar{x})	8,73	5,63	7,0	7,50
Standardna deviacija IGP (SD)	3,0	2,96	3,5	2,5

^x Navedene so absolutne frekvence in ne relativne.

^{xxx} Skupno število žensk je v tem prikazu 66 namesto 68, ker nismo izračunali IGP pri dveh ženskah, katerih moža nista odgovorila in torej kasneje ni bilo mogoče izračunati razlike v paru.

TABELA 3

RAZLIKE V INDEKSIH GHOTNEGA POLOŽAJA

RAZLIKA IGP	MOŠKI	ŽENSKE	PRED	PO
	PO - PRED	PO - PRED	M - Ž	M - Ž
- 7	2	0	0	1
- 6	1	0	0	2
- 5	1	1	4	6
- 4	4	1	1	4
- 3	3	1	2	2
- 2	4	0	0	4
- 1	5	6	7	11
Skupaj negat.	20	9	14	30
0	25	37	20	12
1	11	11	20	7
2	3	4	7	7
3	5	0	1	4
4	1	1	2	3
5	0	2	2	2
6	0	2	0	1
7	1	0	0	0
Skupaj pozit.	21	20	32	24

Aritm. sred.

razlik \bar{x}_d - 0,30 0,40 0,27 - 0,44

t test* 0,99 1,86 1,08 1,20

p (enosmerno) p > 0,05 p < 0,05 p 0,05 p > 0,05

* $t = \frac{\bar{x}_d}{\sqrt{\frac{\sum (d - \bar{x}_d)^2}{N(N-1)}}}$

$$\sqrt{\frac{\sum (d - \bar{x}_d)^2}{N(N-1)}}$$

TABELA 4
STANOVANJE PRED RAZVEZO IN PO NJEJ

m o š k i					
PO RAZVEZI	PRED RAZVEZO				SKUPAJ PO RAZ- VEZI
	lastna hiša, stanov. ^x	družb. stanov.	pri sorodn.	podnaj.	
Lastna hiša, stan.	14	3	1	-	18
Družbeno stanovanje	-	10	1	4	15
Pri sorod- nikih	1	3	14	1	19
Podnajemnik	4	6	1	2	13
Druge	1	-	-	-	1
Skupaj pred razvezo	20	22	17	7	66

ž e n s k e

ž e n s k e					
PO RAZVEZI	PRED RAZVEZO				SKUPAJ PO RAZ- VEZI
	lastna hiša, stanov. ^x	družb. stanov.	pri sorodn.	podnaj.	
Lastna hiša, stan.	12	1	3	-	16
Družbeno stanovanje	2	21	7	3	33
Pri sorod- nikih	-	1	10	-	11
Podnajemnik	2	1	1	4	8
SKUPAJ PRED RAZVEZO	16	24	21	7	68

^xVečina v tej kategoriji ima lastno hišo. Kot "lastno" smo šteli tudi solastništvo.

TABELA 5

RELATIVNE MODALNE PREKVENCE IN KOEFICIENTI VARIABILNOSTI ZA POSAMEZNE VARIABLE GNOTNEGA POLOŽAJA

VARIABLE	OB RAZVEZI		SEDAJ	
	m	ž	m	ž
- vrsta stanovanja				
- f_{mo} %	33	35	29	46
- v %	67	65	71	54
- nosilec stan.pravice				
- f_{mo} %		32		35
- v %		68		65
- zaposlenost				
- f_{mo} %	83	94	77	96
- v %	17	6	23	4
- osebni dohodek				
- f_{mo} %			35	46
- v %			65	54

f_{mo} % - relativna modalna frekvenca; pogostost najpogostejšega odgovora, izražena v odstotkih
 v % - koeficient variabilnosti: $v\% = 100 - \frac{f_{mo}}{N} \cdot 100 = 100 - f_{mo}\%$ ali število, ki pove, kolikšen odstotek odgovorov je zunaj modalne kategorije

TABELA 6
 TESTIRANJE RAZLIK

VARIABLE	RAZLIKA	χ^2	ps	p
vrsta stanov.	M - Ž PO ^M	10,13	3	0,02 > p > 0,01 ^M
stanov.prav.	Ž PRED - PO	8,93	2	0,02 > p > 0,01 ^M
zaposlitev	M - Ž PO	9,68	1	0,01 > p > 0,001 ^M
zaposlitev	M PRED - PO	0,87	1	0,56 > p > 0,30
zaposlitev	M - Ž PRED	2,48	1	0,20 > p > 0,10
premoženje (avto)	M - Ž PO	8,75	1	0,01 > p > 0,001 ^M

^M M - moški, Ž - ženska, M-Ž - razlika med moškimi in ženskami, PRED - pred razvezo, PO - po razvezi

^M statistično pomembna razlika

Osnovne rezultate lahko takole povzamemo:

- Tabela 1 kaže, da je bilo ob razvezi oziroma pred njo največ zakoncev v družbenih stanovanjih. V primerjavi s stanjem pred razvezo se je po razvezi pri moških povečalo število tistih, ki žive kot podnajemniki ali pri sorodnikih. V obe ti kategoriji prihajajo predvsem iz družbenih stanovanj pa tudi iz lastnih hiš ali stanovanj. Pri ženskah pa se je v primerjavi s stanjem pred razvezo močno povečalo število tistih, ki žive v družbenih stanovanjih. Tu so sedaj tiste, ki so živele pri sorodnikih (verjetno moževih), teh se največ preseli, pa tudi nekaj podnajemnic in celo iz lastne hiše (solastništvo). Pri moških torej opazimo odliv iz družbenih stanovanj med podnajemnike in k sorodnikom, pri ženskah pa priliv v družbena stanovanja. Razlika med moškimi in ženskami v sedanjem stanovanjskem statusu je statistično pomembna (manj kot 2 % verjetnosti je, da bi bila zgolj naključna; gl. tabeli 4 in 6).

- Pred razvezo sta pri tretjini parov imela oba zakonca stanovanjsko pravico, sledili so pari, kjer je imel stanovanjsko pravico mož, nato oni, kjer je imela to pravico žena. Po razvezi se je povečalo število primerov, ko ima stanovanjsko pravico do tistega stanovanja, kjer sta živela pred razvezo, žena, predvsem na račun zmanjšanja števila primerov, ko sta imela pravico oba. Med vseni je sedaj statistično pomembno več žena, ki imajo stanovanjsko pravico kot pred razvezo.

- Ker so prav pri stanovanjskih razmerah največje spremembe, smo jih nekoliko podrobneje analizirali (tabel ne prilagamo). Kdo bo zapustil stanovanje in kdo ga bo obdržal, je najprej odvisno od tega, kdo je lastnik. V primerih, ko je bil lastnik hiše mož, je ta tam tudi ostal. V primerih, ko je bila lastnica žena, najdemo moža po razvezi v podnajemniškem stanovanju, žena pa ostane v hiši. Če sta lastnika oba, v večini primerov ostaneta oba v hiši. Glede družbenega stanovanja podatki niso dovolj natančni, da bi dopuščali kake sklepe, vendar pa, da večina moških pusti stanovanje ženi.

- Možno je tudi, da je sprememba stanovanjskega položaja odvisna od tega, kdo je kriv razveze oziroma na kakšni osnovi

je bila zakonska zveza razvezana, na osnovi tožbe žene, moža ali sporazumno. Preverili smo ta odnos. Zaradi orientacije povejmo, da je v 65 % primerov tožila žena, v 16 % mož, v 19 % je bila razveza sporazumna. Če sta zakonca pred razvezo živela v lastni hiši ali stanovanju in je tožila žena, je sedaj večina toženih mož v lastni hiši, pa le polovica od žena, ki so tožile. V primerih, ko je tožil mož ali pa sta se razšla sporazumno, ni razlik med moškimi in ženskami. V primerih, ko sta živela v družbenem stanovanju in je tožila žena, so sedaj skoraj vse ženske v družbenih stanovanjih, od mož pa le polovica. Pa tudi v primerih, ko je tožil mož, ali pa sta se razšla sporazumno, najdemo sedaj skoraj vse žene v družbenih stanovanjih, pa manj kot polovico mož. V primerih, ko sta zakonca živela pri sorodnikih in je tožila žena, so možje ostali pri sorodnikih, žene pa so sedaj pri sorodnikih (verjetno svojih) ali pa v družbenem stanovanju. Podobno velja tudi, če je tožil mož ali če sta se razšla sporazumno. Posplošeno velja: bolj pomembno je, kje sta zakonca živela pred razvezo, kot kdo je tožil. Če sta živela v lastni hiši ali pri svojcih moža, mož po razvezi v večini primerov tam tudi ostane ne glede na krivdo. Hišo si v približno polovici primerov razdelita, v drugi polovici primerov pa žena odide. Če sta živela pri sorodnikih (domnevno moževih), odide žena k svojim ali pa v družbeno stanovanje. Če pa sta živela v družbenem stanovanju, živi žena tudi sedaj v družbenem stanovanju (ni rečeno, da v istem), približno polovica mož pa se odseli in jih najdemo pri sorodnikih.

- Ker je vzrok razveze dostikrat lahko alkoholizem, bi bil ta lahko tudi med vzroki navzdol usmerjenega gibanja mož po razvezi. Pregledali smo 14 primerov, ko je mož alkoholik (nekateri se zdravijo). Vsi tisti alkoholiki, ki so pred razvezo živeli v lastni hiši, živijo tam tudi po razvezi, prav tako vsi tisti, ki so živeli pri sorodnikih. Moški alkoholiki torej prispevajo k številu tistih mož, ki ostancjo, kjer so.

- Že pred razvezo je bilo ob sicer visokem odstotku redno zaposlenih, več redno zaposlenih med ženskami kot med moškimi.

Po razvezi pa se je ta razlika še povečala v korist žensk (razlika v številu zaposlenih med moškimi in ženskami po razvezi je statistično pomembna). Razlike med moškimi in ženskami pred razvezo niso statistično pomembne; prav tako ne razlike v številu zaposlenih moških pred in po razvezi.

- Premoženjsko stanje obravnavane populacije je v povprečju bolj skromno. Najpogostejše "bogastvo" je bil pred razvezo avto, sledi hiša ali stanovanje in slednjič pri moških zemlja. Če preštejemo vse predmete, ki so jih imeli v lasti eni in drugi, ugotovimo, da se je v moški populaciji izboljšalo stanje za 14 predmetov, v ženski pa le za dva. Predvsem se je povečalo število moških, ki imajo avto, pa tudi tistih, ki imajo zemljo. Vendar so vse te razlike zelo verjetno slučajne. Edina razlika, ki jo lahko sprejmemo z visoko stopnjo zaupanja, je razlika v številu lastnikov avtomobila med moškimi pred razvezo in po njej. Kaže, da je avto domena moških; ob razvezi ga obdržijo. Od tistih, ki ga prej niso imeli, ga pa vsaj nekateri kupijo po razvezi.

- Osební dohodek moških, ki zaslužijo, je v povprečju višji kot osebni dohodek žensk, kar je treba pripisati nekoliko boljši izobrazbeni strukturi moških. Vendar je med moškimi petina brez redne zaposlitve.

- Tabela 3 prikazuje razlike med sestavljenimi indeksi gnotnega položaja. Razlike so dobljene tako, da smo pri vsakem moškem oz. ženski odšteli indeks pred razvezo od indeksa po razvezi, oziroma (v naslednjih dveh stolpcih) indeks žene od indeksa moža. Izračunamo si lahko, da se 38 odstotkom moških položaj ni niti izboljšal niti poslabšal, od preostalih 62 odstotkov pa se je polovici izboljšal, polovici pa poslabšal. Pri ženskah se gnotni položaj 56 odstotkom ni spremenil, 30 odstotkom se je vsaj nekoliko izboljšal, 14 odstotkom pa poslabšal. Med moškimi in ženskami je bila določena razlika že pred razvezo, predvsem na račun višjega osebnega dohodka moških, lastništva hiše, zemlje in avta. Skoraj polovica moških je imela pred razvezo boljši položaj (višji dohodek in več premoženja), natančneje 48 odstotkov moških. Pri 30 odstotkih ni bilo razlike med možem in ženo, dobra petina mož pa je imela manj premoženja od žene. Po razvezi ima 45 odstotkov mož slabši položaj kot njihove žene

36 odstotkov pa boljšega, ostali enakega. Rezultati torej kažejo, da se položaj moških absolutno gledano ni spremenil (ugotovljena razlika je zelo verjetno slučajna). Položaj žensk pa se je izboljšal; manj kot 5 % je možnosti, da bi bila ugotovljena razlika slučajna. To seveda pomeni, da je položaj žena v povprečju v primerjavi z njihovimi nekdanjimi partnerji boljši, predvsem zaradi izboljšanega stanovanjskega položaja in zaposlitve žena.

- Še ene ugotovitve ne smemo zanemariti. Tabela 5 kaže, da je pri vseh štirih variablah razpršenost večja pri moških kot pri ženskah. V moški populaciji so torej razlike med posamezniki večje kot v ženski. To je pomembna ugotovitev, saj nas usmerja v analizo teh razlik in k odkrivanju različnih supopulacij, namesto k računanju povprečij.

Razprava

Kaže torej, da se po razvezi izboljšajo gnotne razmere žena, izražene z indeksom gnotnega položaja, ki vključuje štiri variable: vrsto in lastništvo stanovanja, premoženje, zaposlitev in osebni dohodek. Pozitivno razliko med indeksoma pred razvezo in po njej lahko sprejmemo z visoko stopnjo zaupanja, čeprav numerično ni velika. To velja za globalno oceno. Na delnih dimenzijah so te razlike, ki se izražajo v končni oceni: žensk je več v družbenih stanovanjih pa manj pri sorodnikih in v podnajemniških stanovanjih; pri moških je ravno obratno. Število žensk, ki so nosilke stanovanjske pravice, se je povečalo v primerjavi s stanjem pred razvezo. Žensk je po razvezi pomembno več zaposlenih kot moških. Moški pa imajo boljši osebni dohodek in nekaj več avtov pa tudi več nepremičnin. Ženska populacija je po gnotnem položaju bolj homogena kot moška. Kaže tudi, da je variabilnost pri moških po razvezi večja kot pred njo na vseh delnih dimenzijah. V moški populaciji je ne tako majhen del (vsaj petina) nezaposlenih oseb brez dohodka, kar se verjetno kombinira še z alkoholizmom. Tudi v populacijskem smislu, ne samo v psihološkem, bi veljalo, da se po razvezi ženske nekako "skupaj vzamejo", moški pa "razpustijo".

Kaj te ugotovitve pomenijo? Najprej moramo opozoriti na nekaj omejitev te analize in dodatnih specifikacij. V tej analizi pomenijo "gnotne razmere" stanje na štirih zgoraj omenjenih variablah. Zdi se, da so te variable bolj nekakšni izhodiščni pogoji boljših ali slabših razmer in ne merilo dejanskih življenjskih razmer. Če imata bivša zakonca te pogoje približno enako dobro izpolnjene in skrbi žena še za otroke mož pa je sam, seveda ne živita v enakih razmerah. Izboljšanje gnotnih razmer pri ženah je torej lahko le izboljšanje do tiste ravni, ki zagotavlja minimalne pogoje za življenje žene in otrok brez močeve podpore. Tega v analizi nismo ugotavljali. Večina zakonov se je razvezala na osnovi tožbe žene (65 %), petina sporazumno (21 %), ostali na osnovi tožbe moža. Od skupno 113 otrok, kolikor jih je bilo rojenih v teh zakonih, jih je bilo 90 % dodeljenih materi, ostali pa očetu ali pa so bili oddani v rejjo ali v zavod. Ko torej govorimo o razlikah v gnotnih razmerah med moškimi in ženskami, ki so bili nekoč zakonski pari, moramo vedeti, da primerjamo neko izolirano značilnost na ozadju velike razlike: moške, ki se vendarle lahko relativno svobodno odločajo za nove obveznosti, primerjamo z ženskami, ki morajo, ne le denarno, ampak fizično, skrbeti za dodeljene jim otroke in s njimi deliti stanovanje, premoženje in zaslužek.

Nismo daleč od resnice, če rečemo, da so spremembe, ki smo jih ugotovili, predvsem rezultat ženinenga prizadevanja (in vseh, ki ji pri tem pomagajo), da bi zagotovila socialno varnost po razvezi sebi in svojim otrokom. V večini primerov pri tem uspe in - merjeno z našimi indikatorji - zagotovi ali izboljša svoje gnotne predpostavke (zaposlitev, stanovanje). S sociološkega vidika je sklenitev zakonske zveze in tudi razveza dejavnik vertikalne in horizontalne družbene mobilnosti. Ljudje se poročajo "navzgor" ali "navzdol" in ob sklenitvi zakonske zveze spreminjajo bivališče in družbeno okolje. Razveza spet sproži te procese. Morda je - glede na dokaj posredno naravo podatkov - preveč drzna posplošitev, da gre v našem primeru za znamenja, da pomeni razveza za marginalni del moške populacije še en korak v nazadovanju na družbeni lestvici, za velik del populacije stagnacijo,

za preostali del pa napredovanje "navzgor". Za velik del ženske populacije pa pomeni kljub obremenitvam vendarle realno napredovanje, čeravno ne gre za bogatitev: s svojim delom in prizadevanjem si pridobe svoj osebni, od moževega neodvisni položaj in ugled, medtem ko je bila marsikatera prej le udeležena na moževem statusu, kar je bliže pojmu pripisanega statusa. Dalo bi se posredno sklepati (žal ni neposrednega podatka), da se veliko žensk po razvezi preseli s podeželja in primestja (iz individualnih hiš in stanovanj pri sorodnikih) v mesto, kjer so družbena stanovanja. Tudi ta v osnovi horizontalna mobilnost ima značilnosti vertikalne mobilnosti. Te domneve nasprotujejo trditvam, da ženska s poroko (v povprečju) zviša položaj na družbeni lestvici, delno zaradi tega akta samega, delno zaradi tega, ker ima mož običajno višji status (izobrazbo, dohodek, funkcije ipd.), z razvezo pa spet zniža, in sicer tako položaj na "materialnih" dimenzijah kot na lestvici ugleda (stereotip "ločenke"). Da bi preverili te domneve, bi bilo nujno primerjati pot bivših zakoncev pred razvezo in po njej glede na družbeni sloj, česar tu nismo storili in kar je pomanjkljivost analize. Nobenega neposrednega indikatorja nimamo o psihološkem vidiku. Posredno pa lahko sklepamo, da pomeni za marsikatero žensko razveza osamosvojitvo, ekonomske, družbene in čustvene. Z vidika socialnega dela, ki razvija načine pomoči ljudem v tej življenjski krizi, bi lahko iz naših podatkov posredno sklepali o sistemih pomoči, ki so se aktivirali pri tej populaciji. Precej očitno je, da za ženo in otroke poskrbi formalni sistem socialnega skrbstva (npr. z ureditvijo preživnine, pri pridobivanju solidarnostnega stanovanja ipd.), sklepamo pa lahko, da ima vsaj del moških več opore v neformalnem, tradicionalnem sistemu (sorodstvo), formalni pa deluje v odnosu do njih bolj kot instanca socialne kontrole.

Sklep

S precejšnjo zanesljivostjo lahko trdimo, da se po razvezi ženskam v povprečju izboljšajo gnotne osnove, moška populacija pa se po razvezi razdeli na tiste, ki nazadujejo, in one, ki napredujejo v teh gnotnih predpostavkah. Zdi pa se, da uporabljeni

indikatorji merijo dve različni komponenti: gnotno (premoženje, osebni dohodek) in družbeno statusno (zaposlitev, stanovanje). Ti dve komponenti bi bilo potrebno v prihodnjih analizah razlikovati in ju tudi dopolniti z novimi indikatorji. Če bi hoteli zadovoljivo oceniti gnotni položaj ("živiljenjski standard") bi morali upoštevati še druge indikatorje (število članov družine, viri dohodkov, stroški itd.). Za boljše oceno družbenega statusa pa bi morali upoštevati izobrazbo, poklic, delovno mesto, družbeno aktivnost itd. Naposled bi popolnejšo sliko o dogajanju po razvezi dobili, če bi usmerili pozornost na način življenja kot celoto pri ljudeh različnih družbenih slojev.

POROČILA

MLADINSKA ODKLONSKOST V IGRI IN ZARES

V dneh od 12.-14. aprila 1984 je Višja šola za socialne delavce skupaj z Inštitutom za kriminologijo in v sodelovanju z RK ZSMS pripravila seminar z naslovom "Formalne in neformalne oblike reševanja mladinske odklonskosti", in sicer v mladinskem domu na Kersnikovi 4 v Ljubljani. Seminar je prinesel tri novosti. Prva taka novost, pogojno rečeno je že sama tema seminarja, saj je razlikovanje med formalnimi in neformalnimi načini reševanja mladinske odklonskosti razmeroma nova stvar. Nova je bila tudi metoda dela. Na seminar so bili namreč povabljeni, in v veliki meri tudi prisotni na njem, strokovnjaki različnih profilov iz različnih ustanov in organizacij, ki se ukvarjajo s problemom mladinske odklonskosti, prav tako tudi predstavniki mladinske organizacije, prostovoljni delavci na tem področju ter tudi dejanski uporabniki - stranke ustanov na tem področju. Kot tretjo novost naj omenim, da je poleg predavanj in diskusij bila osrednja delovna metoda simulacijska igra, ki naj bi predstavila omenjeno problematiko ter prinesla udeležencem skupno izkušnjo in spodbudo za dialog o njej.

Seminar je potekal tri dni, od četrтка dopoldne do sobote opoldne. Začel se je s predavanji, ki so trajala celo dopoldne (in udeležence izčrpala v sedenju in poslušanju, česar seveda niso pohvalili). Popoldan so udeleženci posvetili uvajanju v simulacijsko igro - pregledovanju vlog, razumevanju pravil itd. Zvečer je bila projekcija video posnetkov, s katerimi so organizatorji hoteli prikazati, kaj o tem mislijo mladinci sami.

Drugo jutro se je začelo s simulacijsko igro, ki je bila posneta in popoldne predvajana udeležencem, nato je sledila plenarna diskusija o poteku igre. Seminar se je končal v soboto dopoldne z diskusijo v manjših skupinah ter s plenarnim poročanjem o delu v skupinah in diskusijo.

Wrtsto predavanj je začela Mirjana Nastran-Ule z razmišljanji o DRUŽBENIH VZROKIH "ODKLONSKOSTI" MLADIH. Po njenem mnenju, ni objektivnih in vsezavezujočih opredelitev mladine in mladosti zunaj zgodovinskih in družbenih razmer, če imamo mladost za izrazito prehodno obdobje, prehodno zlasti v smislu prehajanja iz ekonomske, pravne, socialne in druge odvisnosti v neodvisnost. T.i. "kriza identitete", ki je značilna za to obdobje, ni samo izraz protislovnih okoliščin, v katerih se mlad človek znajde, marveč tudi izraz obče krize identitete oz. protislovja med določenostjo z odvisnotjo od družbe po eni strani po drugi pa potrebe po neodvisnosti in avtonomnosti. Tako torej mladina predstavlja za družbo iritirajoč dejavnik, mlad človek pa je za "odrasle" potencialno ali dejansko stigmatiziran. Avtoričina teza je, da tisti mladi ljudje, ki jih "družba izrecno proglasi za odklonske, ... reprezentirajo v bistvu isto splošno identitetno situacijo mladine, le da so na osnovi različnih, večinoma objektivnih socialnih dejavnikov potisnjeni v še posebej poudarjeno obliko stigmatizacije".

Bernard Stritih je svoje predavanje MLADINSKA PROBLEMATIKA V POJMOVNIH OKVIRIH SOLIDARNOSTI začel tako, da je dopolnil misel A. Hellerjeve, da človek lahko reproducira družbo le, če reproducira samega sebe kot posameznika, z obratom "otrok (podčrtal V.F.) se lahko reproducira kot posameznik le, če reproducira družbo in njene institucije". V luči teorije A. Hellerjeve je reprodukcijo moč pojmovati kot proces v človeškem konkretnem vsakdanjem življenju. Tu igra posebno vlogo skupina, ki dobiva pomembno vlogo v mobilnejših družbah, kjer je pogostejše povezovanje posameznikov zaradi parcialnih potreb. In čeprav večina sil, ki so v skupini navzoče, izvira iz družbenega okolja, se lahko te iste sile v skupini strukturirajo na drugačen način (G. Jervis). Zato so različne formalne in neformalne skupine še kako pomembne v procesu socializacije. Mlad človek je postavljen pred problem, kako v tej mreži skupin in ustanov (družina, šola, mladinske organizacije, vrstniki) poiskati svojo vlogo, skupino, cilje. Težava pa je v tem, da različne skupine delujejo na različne načine. Stritih pravi, da je zelo verjetno, da se mlad človek srečuje z dvema svetovoma, formalnim, v katerem delujejo mehanizmi organske solidarnosti, in neformalnim, v katerem delujejo mehanizmi mehanske solidarnosti, se pravi s svetovoma, kjer vladajo različni jeziki in odnosi.

Blaž Mesec se je v svojem prispevku, bogato začinjenom s primeri, lotil PROBLEMATIKE ORGANIZIRANIH OBLIK DELOVANJA MLADIH V PROSTEM ČASU. Po kritiki linearnega povezovanja prostega časa in mladinskega prestopništva in nakazanih možnostih za izkustvo manj represivnih odnosov in povečevanj občutljivosti za neenakopravne odnose v družbi skozi take izkušnje v prostem času ter razreševanju navideznega protislovja v sintagmi "organizacija prostega časa" (organizacija = nesvoboda, kontrola; prosti čas = spontanost, prostost) je opredelil značilnosti organizacij prostega časa. To je storil tako, da je naštel značilnosti, ki organizirane oblike združevanja ločujejo od neorganiziranih (formaliziranost, ciklični proces, specifični cilj, delitev dela glede na cilj in načrtovanost), potem pa je nevedel tri temeljne značilnosti, ki prostočasne organizacije razlikujejo od delovnih. Te so: izbira ni usodna; dejavnost ni instrumentalna, ampak zadovoljuje sama po sebi in cilji so bolj splošni. Kaže, da je temeljno protislovje, značilno za te organizacije "med poslanstvom prostočasnih organizacij, ki izvira iz njihovega položaja v družbeni delitvi dela, časa in prostora kot strateško pomembnega segmenta v razvijanju avtonomne, samodeterminirane osebnosti in njihovo dejansko strukturo, vsebino dela in družbeno funkcijo". Mesec je nato opisal protislovja, npr. med avtonomno in heteronomno motiviranimi dejavnostmi, med deklariranimi in dejanskimi cilji (na eni strani samoupravljanje, tovarštvo, enakopravnost, vzgojni in socialni cilji, na drugi pa nesamoupravno vedenje, razslojenost, zanemarjanje vzgojnih in socialnih ciljev), med možnostmi neinstrumentalnih dejavnosti in instrumentalnimi odnosi, med javno odgovornostjo in privatizacijo in nenazadnje med pričakovanji, naj bi organizacije vključevale tudi odklonske mladostnike, in dejansko nepripravljenostjo, da bi jih sprejeli.

Adam Franko je v svojem prispevku MODELI SAMOORGANIZACIJE PRI ZADOVOLJEVANJU POTREB MLADIH - POSEBEN POUKAREK NA VKLJUČEVANJU MLADIH V PRODUKCIJO postavil vprašanje manjših delavnih skupnosti in kooperativ. Take oblike zaposlovanja in samoorganizacije dela so lahko po eni strani odgovor na probleme prestrukturiranja gospodarstva in nevarnosti manjše zaposljivosti mladine, po drugi strani pa zaradi značilnosti, ki so lastne tem oblikam - preglednost delitve dela, manj težavno in bolj konkretno sodelovanje pri odločanju o proizvodnem

procesu in delitvi dohodka itn. - predstavljajo bolj zadovoljujoč vstop v svet dela. Zadnji del trditve velja še posebej upoštevati pri težje zaposljivih kategorijah občanov, saj so na primer izkušnje pri organizaciji kooperativ bivših pacientov psihiatričnih bolnišnic prav spodbudne in je videti, da imajo take oblike združevanja dela tudi "terapevtske" vidike.

Bojan Dekleva je predstavil referat, ki sva ga pripravila skupaj, in sicer pod naslovom POMEN NEFORMALNIH MREŽ PRI DRUŽBENEM OBRAVNAVANJU MLADINSKIH PROBLEMOV. V svojem prispevku sva poskušala predstaviti pojem mreže, saj se nama zdi, da v nekaterih pogledih presega prepad med psihološko individualističnim razlaganjem bivanja človeka ter klasifikacijami in kategorijami, sociološko usmerjenih razlag. Ko sva opredelila osnovne značilnosti mreže, sva izdelala predpostavko o "mladinskih" mrežah glede na prehodnost mladosti, na segregiranost mladine, normativni status mladega človeka in na materialno in socialno odvisnost. Sklenila pa sva z razmišljanjem o tem, kaj lahko pomeni usmerjenost k mrežam v diskusijah o sedanji krizi države blagostanja, in o tem, kakšni bi lahko bili praktični pristopi strokovnega delavca k mrežam, ki se prepletajo na "njegovem" delovnem področju.

Poleg predavanj so udeleženci dobili nekaj informacij za kasnejšo diskusijo o posameznih poklicnih vlogah v obliki esejev ter video gradiva. Informativno vrednost pa je imela tudi simulacijska igra. Pripravila sva jo skupaj z Bojanom Deklevo, pomagali pa so nama tovariši (še posebej Maja Vojnovič, Zoran Pavlovič in Blaž Mesec). Igra naj bi udeležencem omogočila skupno izkušnjo problema, ki je bil tematiziran na tem seminarju, vendar pa v okoliščinah, kjer dejanja ne nosijo niti približno take teže kot sicer v življenju. Okoliščine igre so strukturirali po eni strani vnaprej pripravljeni opisi posameznih vlog in pravila, v katerih smo hoteli povzeti nekatere vidike realnega družbenega dogajanja, po drugi strani pa stereotipi, predsodki in bojzani, ki so jih udeleženci vezali na posamezne vloge, kakor tudi skupinska dinamika, ki se je ustvarila v situaciji. V igri smo bili tako priča dogodkom, ki so podobni tistim v stvarnem svetu, pa tudi dogodkom, ki so precej različni. Vendar pa tudi taki dogodki

spodbudijo razmišljanje o stvarnosti prav zato, ker se od nje razlikujejo (Perls pravi: "Napaka je kreativna"). Izhajamo torej iz predpostavke, da je skupna izkušnja v igri udeležencem objekt dialoga.

Igra na seminarju je izgledala približno takole: Udeleženci seminarja so najprej prevzeli vloge. Na voljo so imeli štiri različne vrste vlog: standardnih poklicev, življenjskih usod mladih ljudi, predstavnikov javnega obveščanja in udeležbo v komisiji za proučitev družbene prakse na področju obravnavanja mladinske problematike. Udeleženci, ki so si izbrali vlogo iz prve skupine, so dobili v roke opis različnih poklicnih vlog, ustanov in organizacij, ki se ukvarjajo z mladino - socialni delavec, sodnik, miličnik, vzgojitelj, učitelj, ravnatelj, prostovoljec, predsednik OK ZSMS itn. V drugi skupini so igralci dobili različne opise posameznih usod mladincev, ki so obravnavani v eni ali več teh institucij, ali pa je v njihovem življenju nekaj takega, kar jih lahko naredi za stranko katere od teh ustanov. Drugi dve skupini sta dobili tako rekoč skupinski vlogi - novinarji so dobili nalogo, naj o dogajanju v igri sproti poročajo vsem udeležencem, komisija pa je morala proučevati dogajanje na tem področju ter na koncu o svojih opažanjih poročati in predlagati spremembe. Ti dve skupini nista imeli interakcijskih vlog, nista v tolikšni meri neposredno vplivali na dogajanje v igri kot prvi dve skupini vlog, katerih interakcije sta ti dve skupini opazovali. Potem ko so udeleženci sprejeli vloge, so se razporedili po prostoru. Prostor je bil razdeljen na formalni prostor, kjer so bili sedeži vseh strokovnjakov - sodišče, šola, psihiatrična klinika, center za socialno delo in drugi, in pa neformalni prostor, kjer so mladinci stanovali in kjer sta bila gostilna in študentsko kulturno društvo. Igra je bila časovno razdeljena na "runde", v katerih so igralci opravljali svoje delo.

Vtis, ki bi ga dobil kdokoli, ki bi po naključju vstopil v prostor, kjer smo se igrali, bi verjetno bil: "Tukaj vlada neka zmeda". Ljudje hodijo sem ter tja, nekateri sedijo, se pogovarjajo, nekateri celo

pojejo; pogovarjajo se po parih, trojkah, nekateri so sami. Res, na podlagi bežnega vtisa bi naključni mimodoči le težko ugotovili, kaj se dogaja. Tudi posamezni udeleženci niso imeli pregleda nad tem, kar se je dogajalo zunaj kroga njihovega delovanja. To in še druge stvari so se pokazale, ko smo se potem pogovarjali o igri in jo skušali rekonstruirati. Med udeleženci je prevladoval vtis, da se v igro ni bilo težko vključiti, da se je vsak vključil tako rekoč avtomatsko, ne glede na predhodne predstave o tem, ali bo lahko ali težko igral svojo vlogo. Lahko bi rekli, da je včasih celo vloga zaigrala igralca. Avtomatično prevzemanje vloge so nekateri udeleženci razlagali s tem, da posamezniki s prevzemanjem stereotipa svoje vloge brzdajo anksioznost, s katero se srečujejo v novi situaciji in ki bi bila razmeroma večja ob manj stereotipnem prevzemanju vloge. Nekateri so ta pojav razlagali s tem, da si v igri lahko "obstal" le, če si bil dejaven, kar pa je pomenilo prevzeti vlogo, drugi s tem, da so posameznika prisilili v stereotipno delovanje medinstitucionalni pritiski in pričakovanja. Menili smo, da imajo ti procesi dosti stičnih točk z dejanskim prevzemanjem vlog in stereotipnim vedenjem v stvarnem življenju. Splošno mnenje je bilo, da je igra v celoti, dobro ponazarjala sporne procese, samo da v njej niso bili ustrezno predstavljeni ekonomski odnosi in vloga staršev. Nekateri so bili mnenja, da je igra te odnose še predobro ponazarjala, saj smo v igri imeli priložnost, da ustvarimo drugačne, boljše odnose, kot zares obstajajo, oziroma da z njimi eksperimentiramo. Dejansko so v igri eksperimentirali tako posamezni igralci kot tudi skupine, ki so se med igro ustvarile. Miličnik, je na primer svoje delovanje začel po stereotipu grobega miličnika, nekje na sredi igre pa se je odločil, da bo svojo strategijo spremenil in bo svojim klientom poskušal tudi pomagati, tako da jim je na primer pomagal iskati službo ipd. (Miličnik je v "zaresnem" življenju gojenec vzgojnega zavoda.) Podobno je predsednik hišnega sveta mladincem pomagal, da so se v neformalnem prostoru organizirali in ustanovili mladinski klub oz. sobo, kar je igro poživilo in tudi prispevalo k zadovoljstvu igralcev. Sploh je bil eden izmed sklepov, da je neformalni prostor, ki smo ga v igri pustili precej nestrukturiranega, "silil" tiste, ki so se v njem zadrževali, da so delali nekaj "svojega" (oz. v igri nepredvidenega). Iz tega opažanja lahko potegnemo vzporednice s stvarnim svetom, kjer je neformalni prostor pogostokrat možnost, da se ustvari nekaj novega, ustvarjalnega, pa tudi od sveta ustanov odtrganega,

temu svetu nerazumljivega. Videli pa smo tudi, da so nekateri nosilci usod bili tako zaposleni z ustanovami v formalnem prostoru, da sploh niso bili deležni dogajanja v neformalnem. To nas pripelje do razmišljanja, kolikšna je funkcija ustanov pri strukturiranju in obvladovanju časa posameznih mladoletnikov.

Zanimivih dogodkov in nato razmišljanj je bilo še več, vendar pa je bila igra kot kaže toliko kompleksna, da je težko zgolj z udeležbo in opisovanjem ugledati celoto odnosov, ki so se ustvarili v igri. Na seminarju smo k sintezi pristopili skozi prizmo posameznih razvojev življenjskih usod. Za ponazoritev bi rad prikazal primer, ki smo ga predelovali v naši skupini in ki je glede na temo, ki jo je seminar obravnaval precej značilen. Mladenič iz Makedonije dela v Sloveniji, v otroštvu je imel napade epilepsije, sedaj pa je v dvomih, ali je bolan ali ne. Njegova dilema je: stopiti v stik z zdravnikom ali ne. Sooča se z dvema bojaznima: z bojaznijo, da je v resnici božjasten, in z bojaznijo, da bo ob službo (dela namreč ob plačju), če se razve, kakšne so njegove tegobe. Obenem pa nima nobenih omembe vrednih stikov oz. družbe. Preden je dekletu, ki je igrala njegovo vlogo, vstopila v igro, je bila postavljena pred odločitev, ali naj poišče strokovno pomoč ali neformalno rešitev svoje nevrotične stiske. Odločila se je za prvo rešitev. Pomoč je poiskala pri prostovoljcu centra za mladinsko samopomoč, pot jo je peljala k zdravniku, to je vplivalo, da je bila premeščena na bolj varno in manj plačano delovno mesto in da se je začela tolažiti z alkoholom itn. Stiska, ki jo je prej nosila sama, je postala predmet dela ustanov, ona pa je prenehala biti gospodar svoje usode.

Ne bi hotel trditi, da bi se dogodki, ki so se ji zgodili v igri, zgoditi tudi v resničnem življenju, vendar pa razplet usode fanta ki ga je igrala, kaže na resnične procese postvarjanja osebnih stisk.

Udeleženci so izjavili, da je igranje spremljal določen občutek anonimnosti. S tem, da so udeleženci prevzeli različne vloge, da so jih okoliščine "prisilile" k temu, da so se z njimi v neki meri poistovetili, sorazmerno tudi niso bili več tisto, kar sicer so (pri

tem mislim predvsem na družbene vloge), lahko bi rekli, da so se v diskusijah po igri na neki način mešale stvarne vloge, ki jih udeleženci nosijo, in tiste, ki so jih imeli v igri. To pa ni nepomembno glede na izrazito mešani sestav udeležencev seminarja. Lahko bi rekli, da sta ta nejasnoti glede vlog in skupna udeležba v igri, omogočali, da so se udeleženci igre udeležili diskusije na način, ki je bil opredeljen tudi s tem, da so sodelovali v igri, kar je omogočalo bolj enakopravno udeležbo in sodelovanje. Vsekakor pa nočem trditi, da je udeležba v igri omogočila povsem enakopravne odnose, med sicer zelo neenakopravnimi udeleženci, še manj pa, da je spremenila odnose, ki sicer vladata med njimi. Lahko pa trdim, da je omogočila bolj sproščeno sodelovanje in dialog med nosilci različnih družbenih vlog. Tudi nočem reči, da smo se pogovarjali v jeziku in na način, ki bi bil lasten mladini, saj je bil seminar v osnovi strokoven in je prisotnim mladincem vsilil tak način razmišljanja in izražanja (ki jim je seveda tuj in okoren). Večkrat smo namreč pričali seminarjem, ki se ukvarjajo z enako ali podobno tematiko in na katerih je praviloma tudi govora o tem, kako bi mladinci morali biti subjekt svoje obravnave. Vendar pa se mladinci, kljub stalnim pripombam, zakaž niso povabljeni, ne pojavljajo na seminarjih. Tudi mi smo bili v dvomih, ko smo organizirali ta seminar, ali je sploh možno organizirati seminar za tako različne ljudi. Seminar je pokazal, da so bile te bojzani v veliki meri iracionalne.

Kaj nam je torej seminar prinesel? Vtis, ki sem ga imel ob koncu seminarja, je bil, da je bila igra za večino udeležencev pomembna izkušnja, da pa je zmanjkalo časa in prostora za predelavo izkušenj in sintetiziranje spoznanj. Imel sem občutek, da s seminarja odhajamo kot z nečesa, kar se pravzaprav ni dokončalo, brez pravih sklepov in celovite podobe o seminarju in temi. Lahko bi rekli, da je za take seminarje nujno da pusti udeležence s fragmentarnimi spoznanji in da nasilno izdelovanje sklepov lahko služi le samozaslepljevanju in indoktrinaciji udeležencev. Četudi bi se s tem strinjali, pa izkušnje kažejo, da primeren sklep seminarja omogoči udeležencem subjektivno doživljanje seminarja kot zaokrožene celote in da so preveč fragmentarna spoznanja obsojena na bivanje na obrobju zavesti, medtem ko zaokrožena udeležencem omogočajo vsaj notranji dialog s "svojim"

svetom, kjer je neformalni prostor pogostokrat možnost, da se ustvari nekaj novega, ustvarjalnega, pa tudi od sveta ustanov odtrganega.

objektom spoznanja. Mislim, da bomo to pomanjkanje z bolj primerno porazdelitvijo predavanj in diskusijo v ponovitvah seminarja popravili. Sklenem lahko z mislijo, da nam je seminar omogočil, da se pogovarjamo o temi, ki je v tem trenutku pomembna, da je v pogovoru bilo slišati več pametnih misli o povezanosti formalnega in neformalnega obravnavanja mladinske odklonskosti, da je simulacijska igra močno orodje tako spoznavanja kot komunikacije med udeleženci ter da nam je v okviru seminarja uspelo organizirati srečanje med razmeroma različnimi udeleženci.

Vito Flaker

Rezultati so naslednji:
1. Ali pri svojem vsakdanjem delu čutili potrebo po dodatnem in raziskovalnem delu?
2. Ali ste v zadnjih šestih mesecih opravili kakšno analizo oz. raziskavo?
3. Ali ste v zadnjih šestih mesecih opravili kakšno analizo oz. raziskavo?
4. Ali ste v zadnjih šestih mesecih opravili kakšno analizo oz. raziskavo?
5. Ali ste v zadnjih šestih mesecih opravili kakšno analizo oz. raziskavo?

ANKETA O RAZISKOVALNI DEJAVNOSTI V CENTRIH ZA SOCIALNO DELO

Na pobudo katedrskega seminarja za socialno delo pri Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo je asistentka Erna Kraševc Ravnik sestavila vprašalnik o raziskovalni dejavnosti v centrih za socialno delo, izvedla anketo in uredila odgovore. Posredujemo vam nekaj poglavitnih izidov. Na vprašalnik je odgovorilo skupaj 35 udeležencev posvetovalnega seminarja, ki je bil v Ljubljani, decembra 1983. leta v organizaciji Republiškega komiteja za zdravstveno in socialno varstvo SR Slovenije (o tem seminarju smo poročali v Socialnem delu št. 3-4, 1983). Med njimi so bili direktorji centrov (23), vodje strokovnih služb skupnosti socialnega skrbstva (5) in drugi odgovorni delavci v centrih (6 vršilcev dolžnosti direktorja, 1 odgovorna strokovna delavka).

Glede na to, da so se odzvali zastopniki "socialne" približno polovice slovenskih občin, odgovorov ne moremo posploševati, vendarle pa kar ustrezajo pojmom, ki jih imamo o položaju na tem področju na osnovi nesistematičnih osebnih vtisov. S končano Višjo šolo za socialne delavce jih je bilo 21, z drugo višjo šolo 7 in 6 z visoko šolo oziroma fakulteto.

Rezultati so naslednji:

1. Ali pri svojem vsakdanjem delu čutite potrebo po analitskem in raziskovalnem delu?

- da	35
- ne	-
- ne vem	-
Skupaj	35

2. Ali ste v zadnjem času v vašem centru že opravili kakšne analize oz. raziskave?

- da	39
- ne	5
Skupaj	35

Analize so bile s področja

- varstva starih: življenjske razmere starostnikov, ki niso uporabniki socialnega skrbstva, analiza starostne strukture v KS, problematika starejših občanov (2), analiza socialne strukture starostnikov po 65. letu starosti, starostniki v občini LM in potrebe po izvajanju domače nege, analiza osamelih ostarelih kmetov (2), analiza potreb po negi na domu za starejše občane v KS Krško, analiza o življenjskih razmerah starostnikov,
- varstva mladine: problematika mladoletniškega prestopništva (6), analiza mladoletniškega prestopništva v občini (3), otroci storilci kaznivih dejanj, stališča mladoletnikov do izrečenih vzgojnih ukrepov, odnos do alkoholizma mladih, življenjske razmere izvenzakonskih otrok, analiza o posvojenih otrocih, ekonomski položaj otrok zdomcev,
- o rejništvu in posvojitvah: rejništvo v občini (4), posvojitev, rejništvo in vzroki zanj, rejništvo otrok zdomcev v občini Krško,
- o duševno nezadostno razvitih: stanje na področju duševne prizadetosti v občini, analiza vzrokov duševne motenosti pri otrocih v občini, življenjske razmere zmerno in teže prizadetih občanov v občini (2),
- o invalidih: analiza o invalidih, stanje invalidnih oseb v občini,
- o Romih: položaj Romov v občini, problematika Romov,
- o socialni strukturi borcev NOV,
- o socialno ekonomskem položaju gostinskih delavcev,
- o problematiki alkoholizma (4),
- o družbeno-denarnih pomočeh: družbeno-denarne pomoči (2), gibanje materialnih pomoči napram 1983. letu, učinki družbeno denarnih pomoči, življenjske razmere prejemnikov družbeno-denarnih pomoči (4),

- ANALIZA O HANIKOVOVALNI DEJAVNOSTI V CENTRIJAH
- o zakonskem in predzakonskem svetovanju: razveze zakonske zveze in opravljeni upravni poskusi, predzakonsko svetovanje v treh letih, analiza o predzakonskem svetovanju, učinki predzakonskega in zakonskega svetovanja, uresničevanje zakonâ o zakonski zvezi in družinskih razmerjih,
 - o ostali problematiki: odnos svetovalcev-svetovanec, izvajanje strožjega nadzorstva skrbstvenega organa (2), postpenalna problematika v občini (3), izvajanje socialne politike v občini, analiza razvojnih možnosti socialnovarstvenih korektivov v občini Celje za obdobje 1976-1982, analiza o socialni problematiki v občini, socialno delo v KS.

3. Kdo je opravil navedene analize?

- sodelavci centra (Skupaj)	48
- socialni delavec	27
- sociolog	6
- psiholog	6
- pravnik	3
- pedagog	3
- defektolog	1
- politolog	1 (S)
- zdravstveni delavec	1
- druge institucije (Skupaj)	12
- diplomske naloge študentov VŠSD	2
- sodelujemo s KS	2
- sodelujemo z občino	2
- sodelujemo z delovnimi organizacijami	1
- sodelujemo z Institutom za kriminologijo	1
- sodelujemo z Zavodom SRS za zdravstveno varst.	1
- sodelujemo z organi pravosodja	1
- sodelujemo z RK SZDL	1
- sodelujemo z ZK v občini	1

4. Katere vsebinska vprašanja s področja delovanja vašega centra bi bilo treba v vaši občini bolj poglobljeno analizirati?

- o varstvu starih: vprašanje socialne varnosti ostarelih kmetov, varstvo starejših občanov, socialno ekonomski položaj starejših občanov (2), problematika ostarelih v občini, dileme v reševanju problematike starih v prihodnje: gradnja domov za stare kot sedaj ali gradnja manjših stanovanj ali razvoj oblik sosedске pomoči,
- o varstvu mladine: problematika razvez, oblike stikov otrok z roditeljem, ki je zapustil družinsko skupnost, življenje teh otrok v novih družinah (4), prosti čas mladih in oblike aktivnosti (2), prestopništvo mladoletnikov in drugi asocialni pojavi med mladino, vzgojna posvetovalnica kot verižni člen v vzgojnoizobraževalnem procesu, prestopništvo mladoletnikov (8), mladoletni storilci kaznivih dejanj, vpliv zaostrenih družbenoekonomskih razmer na mladino in na njen osebnostni razvoj,
- o rejništvu: iskanje rejniških družin, rejništvo (3), analiza rejništva in vzrokov oddajanja otrok v rejništvo,
 - o položaju duševno prizadetih,
 - o invalidih: varstvo invalidov in njihove življenjske razmere, problematika invalidov,
 - problematika Romov (2),
 - problematika alkoholizma (4),
 - družbenodenarne pomoči (12): prejemniki družbeno-denarnih pomoči (2),
- izvajanje zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, predzakonsko in zakonsko svetovanje,
- analiza postpenalnega tretmana oseb, ki prihajajo s prestajanja zaporne kazni,
- socialno delo in metode socialnega dela: vpašanje preventivnega socialnega dela, sosedске in druge pomoči, prostovoljno socialno delo, sosedska pomoč, organizacija in oblike sosedске pomoči (3),

nega na domu, metode dela v sedanjih pogojih, koncept dela centra za socialno delo,

širša družbena problematika: globalno o socialnem varstvu v občini in o učinkih posameznih pomoči, materialna preskrbljenost občine, vpliv družbenoekonomskih razmer na socialno problematiko, spreminjanje strukture prebivalstva in vpliv določenih skupin na socialno problematiko, učinki socialne politike na socialno varnost delovnih ljudi in občanov, problematika socialnovarstvenih korektivov, analiziranje spreminjanja družine (socialni in ekonomski položaj družin) (3), oblike izkoriščanja prostega časa, spremljanje socialnega položaja delavcev v občini, urbana okolja in življenje v njih, delovni čas (izmeničnost) in vpliv na integriteto in vlogo družin, adaptacija otrok migrantov v urbano okolje.

5. Kdo predvsem naj bi po vašem mnenju opravil takšne analize oz. raziskave?

- center za socialno delo z delavci centra	14
- center za socialno delo ob pomoči zunanjih sodelavcev (institucij)	5
- center za socialno delo v sodelovanju s strokovno službo SIS družbenih dejavnosti	1
- specifična vprašanja v občini naj bi analiziral CSD, širša vprašanja pa druge institucije (npr. ljubljanske mestna skupnost socialnega skrbstva	2
- republiške institucije v sodelovanju s centri	1
- strokovne službe SIS družbenih dejavnosti	1
- socialna služba	1
- socialni delavci	3
- socialni delavci in drugi strokovnjaki	2
- sociologi	4
- psihologi	1
- strokovnjaki različnih profilov timsko	2
- samostojno delovno mesto v CSD	1

Ali imate v okviru vašega centra opredeljena tudi dela in naloge za področje analitičnega in raziskovalnega dela?

- imamo opredeljena in "zasedena" 5
 - opredeljena, a ne "zasedena" 5
 - nimamo opredeljena, a nameravamo koga zaposliti 1
 - bi potrebovali koga a nimamo možnosti 19
 - takega sodelavca ne potrebujemo 1
 - drugo: še ne, ker smo v ustanavljanju (1), analitična dela imamo opredeljena v okviru drugih delovnih področij (1), imamo opredeljena in jih skušamo realizirati z lastnimi strokovnimi sodelavci (1), 3
 - brez odgovora 4
- Skupaj 35

Ali kot vodilni delavec centra za socialno delo čutite potrebo po dopolnilnem sociološkem usposabljanju oz. znanjih, ki bi jih nudila Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo?

- da 34
 - ne 1
- Skupaj 35

Na naslednjih področjih: analitično raziskovalno delo (5), organizacija analitične dejavnosti v CSD, modeli raziskav na posameznih področjih dejavnosti CSD, usmerjanje raziskovalnih načrtov v DO, spoznanja o družbenih spremembah pri nas, vključevanje CSD v družbena dogajanja pri nas, različni socialni učinki in posledice na razvoj strokovnega dela v CSD, povezovanje strokovnega socialnega dela z OZD in KS, sociologije (družine, dela) socialna antropologija, socialna demografija, politična ekonomija, psihologija.

V naslednji obliki: v obliki seminarjev (5), seminarjev in razgovorov (1), dopolnilnega izobraževanja (1), že vpisan na FSPN (1).

Nekaj dejstev je vsekakor treba poudariti. Rezultati kažejo, da v veliki večini centrov in strokovnih služb (s pridržkom glede reprezentativnosti) izvajajo analize in raziskave in da jih izvajajo sodelavci centrov sami. Vsi vprašani vodilni delavci čutijo potrebo po analitskem in raziskovalnem delu in večina navaja konkretna vprašanja, ki bi jih bilo še treba raziskati. To je vsekakor dovolj jasen odgovor vsem tistim, ki še sedaj mislijo, da raziskovanja na področju socialnega dela ni in da ni potrebno, se zato čudijo predlogom raziskovalnih nalog, ki se pojavijo pri tej ali oni raziskovalni skupnosti in bi jih najraje zavrnil, ker socialno delo pač ni uveljavljena veda. Razvidno je tudi, da gre za posebno raziskovalno področje in poseben vidik, ki ga ni mogoče preprosto stlačiti v to ali ono vedo, naj bo to sociologija, psihologija, kriminologija ali kaka druga. Raziskovanje različnih oblik pomoči in socialno varstvenih ukrepov, potreb po pomoči in odnosov v procesu pomoči, to so splošne kategorije, v katere se uvrščajo raziskovalne teme, ki so jih navedli vprašanci. In te kategorije so specifičnost socialnega dela, in kot kategorije spadajo v vedo o socialnem delu. Očitno je tudi, da izvajajo analize in raziskave v glavnem prav socialni delavci, poleg njih pa tudi drugi strokovnjaki v centrih. Vse to so dejstva, ki podpirajo naše dokazovanje (predvsem v odnosu do raziskovalnih in izobraževalnih skupnosti in upravnih organov pa tudi do predstavnikov drugih disciplin), da se v centrih razvija raziskovalno analitska dejavnost, da so njeni nosilci v prvi vrsti socialni delavci, in da gre za posebno področje, ki ima pravico do svoje relativne avtonomije kot stroke in kot vede oz. raziskovalnega področja.

Zadnje vprašanje o potrebi po dopolnilnem sociološkem usposabljanju je po mojem mnenju formulirano tako, da odgovori nanj ne odražajo dejanskega stanja. Vsem, ki si to želijo, sicer iz dna srca privoščim dopolnilno sociološko usposabljanje, dvomin pa, da si

Želijo prav to. Moja domneva je naslednja. Če bi vprašali: "Ali kot vodilni delavec centra za socialno delo čutite potrebo po dopolnilnem usposabljanju na visoki stopnji", bi dobili enako porazdelitev odgovorov, kot smo jo dobili na vprašanje, kakor je formulirano sedaj. Mislim, da je ljudem precej vseeno, ali ta znanja "nudi FSPN" ali kdo drug in da jih je med socialnimi delavci še največ, ki bi bili najbolj veseli, če bi lahko ta znanja "nudila VŠSD", na drugi stopnji. Ta možnost je v vprašanju izpuščena in mislim, da to ni ne metodološko ne vsebinsko upravičeno.

Blaž Mesec

[The following text is a faint, mirrored bleed-through from the reverse side of the page and is largely illegible.]

KNJIŽNE OCENE

Rugelj Janez: Uspešna pot. Partnersko zdravljenje alkoholizma in bolnih odnosov v družini. Rdeči križ Slovenije, Ljubljana 1983. 717 str., cena 650 din. Posamezna poglavja so prispevali še P. Brajša, J. Ramovš, A. Kranjc, T. Zorko, M. Gorjup, M. Markarovič, K. Budič in J. Klobučar.

To je v kratkem času že tretja⁺ piščeva knjiga s področja alkoholizma. Napovedal je že četrto knjigo (Redki zmagovalci), ki naj bi izšla v letu 1984, pripravlja pa še dve knjigi (Porazenci, Vzpon in zaton "moje" Škofljice). Glede na dosedanjo aktivnost pisca in izredno "živahnost" njegovega dela in prizadevanj, da bi bil vedno boljši in bi tako vedno znova prehitel samega sebe, pa napovedani knjigi skoraj zanesljivo ne bosta zadnji v njegovi plodni dejavnosti.

V vsaki od doslej izdanih knjig je pisec postajal vse bolj zahteven do samega sebe kot terapevta, hkrati pa je povečeval tudi zahteve do svojih zdravljenec in njihovih družinskih članov. Še več. Svojo zahtevnost glede sodelovanja pri zdravljenju alkoholika je razširjal tudi na vedno širše alkoholikovo okolje, zlasti na delovno organizacijo, v kateri je alkoholik postal to, kar je v trenutku, ko se "odloči" za zdravljenje ob delu. Poznavalci njegovega dela so vedno znova presenečeni, kako globoko piščeve terapevtske metode posegajo v človeka alkoholika in v njegovo okolje. Ob tem se postavlja vprašanje, kako daleč gre lahko še razvoj terapevtskih metod v tej smeri. Ali je še sploh mogoče človeka (ne glede na to, ali je to alkoholik ali ne) bolj razstaviti na njegove telesne in duševne sestavine, kot to že dela pisec s svojo metodo zdravljenja alkoholikov? Kje so sploh meje človekove sposobnosti za spreminjanje svojega vedenja in

⁺ Dolga pot - vrnitev alkoholika in njegove družine v ustvarjalno življenje (1. izdaja leta 1977, 2. izdaja 1981).

Alkoholizem in združeno delo (1981).

prej spoznali, da je alkoholika mogoče zdraviti, zdravljeno ustvarjanje novih odnosov z okoljem? Kje so meje človekove notranje moči za ustvarjalno sodelovanje z okoljem? Ali so alkoholiki po svoji osebnostni sestavi toliko različni od drugih ljudi nealkoholikov, da je pri njih mogoče posegati globlje v osebnost in bolj usmerjati njihovo prihodnje življenje?

Sodniki, kriminologi, penologi, mladinski pedagogi in številni drugi strokovni delavci se lahko vedno bolj upravičeno sprašujejo, ali ne bi bilo mogoče na podoben način spreminjati in usmerjati vedenja tudi pri drugače odklonskih ljudeh. Ali je poseganje v prestopnikovo osebnost bolj težavno kot v alkoholikovo? Ali poklicna etika na drugih področjih postavlja večje prepreke za tako globoko poseganje v osebnost človeka in spreminjanje njegovega vedenja? Ali morda pri obravnavanju drugih odklonskih ljudi ni dovolj volje, znanja, prizadevnosti in skrbi za vsakega posameznega človeka?

Bolj ko razmišljamo o teh vprašanjih, več jih je. Kdo bo odgovoril nanje, niti ni tako pomembno. Naš namen je samo vzbuditi v delavcih večji občutek odgovornosti za delo z ljudmi, ki so na robu družbe, pa jih družba še sama izriva na rob, namesto da bi poiskala sredstva in pota za njihovo vključevanje v družbeno življenje. Izobčenci se sami nikoli ne morejo vrniti v družbo, vedno jim je treba pomagati. To pa seveda ne pomeni, da ne bi zahtevali od njih, da tudi sami z napornim in trdim delom in prizadevanjem, ki naj kar se da v veliki meri zajame njihove telesne in duševne moči, prispevajo k temu.

Piščeva terapevtska metoda vedno zahteva telesni in duševni napor ne le od zdravljencega, temveč tudi od terapevta. Pisec kot terapevt nikoli ne zahteva ničesar takega od zdravljencega, česar ne bi sam preizkusil ali celo redno opravljal. Zdravljenci ga pri aktivnostih, ki jih od njih zahteva, vidijo v svojih vrstah.

Nasprotno pa prestopniki ("kriminalci") vedno znova ugotavljajo, da krađejo, ubijajo, poneverjajo, goljufajo, se pustijo podkupovati itd. tudi sodniki, miličniki, socialni delavci, vzgojitelji, psihologi, pravniki (na zaporno kazen je bil zaradi sprejemanja podkupnine obsojen pomočnik upravnika enega največjih jugoslovanskih kazenskih poboljševalnih zavodov!). Kriminologi, psihologi, sociologi in drugi si prizadevajo za globlje spoznavanje človeka in vzrokov za njegovo odklonskost, poskušajo različne metode za njegovo spreminjanje, njihova uspešnost pa je še vedno vprašljiva.

Piščeva knjiga, ki je pred nami, pogloblja znanje o alkoholizmu in družinskem zdravljenju le-tega. Čeprav je v prvi vrsti namenjena terapevtom, pa je v svoji zasnovi dosti širša, saj se ukvarja z raznovrstnimi vidiki alkoholizma, zato bo dobrodošla tudi vsem, ki se ukvarjajo s preprečevanjem alkoholizma.

Knjiga je nekaj posebnega že zato, ker pisec prikazuje najprej svoje izkušnje, ki si jih je nabral v trinajstih letih dela z alkoholiki, dodaja pa jim pravšnjo mero teorije. Tako je pred nami neke vrste celota dosežanj spoznanj o alkoholizmu. Knjiga ima kar 288 naslovov in podnaslovov, kar kaže na izredno razčlenjenost gradiva. To je lahko bralcu v pomoč, lahko pa mu povzroča tudi težave, ko si skuša ustvariti celovit vpogled v obravnavana vprašanja.

Knjiga obsega šest osnovnih in še sklepno poglavje. Pisec nam najprej predstavi nastanek in razvoj sistema kompleksnega socialno-psihiatričnega zdravljenja in rehabilitacije alkoholikov v Sloveniji. Opisani so začetki tega dela v Škofljici (1971-74) in prizadevanja tedanjih zdravljenecv, da bi dokazali, da je alkoholizem v posameznem kraju skrb tamkajšnje družbe in da so za njegovo urejanje poklicani družbenopolitični organi samega kraja. Tako se je javnost ustanavljanja in dela klubov zdravljenih alkoholikov pokazala kot zelo koristna: ljudje so naj-

prej spoznali, da je alkoholike mogoče zdraviti, zdravljeni alkoholiki pa so se z delom v klubih šolali za družbeno rehabilitacijo in izgubili pečat bolnika. S tem pa se je možnost, da jih okolica sprejme kot zdrave, enakopravne državljane, povečala.

Sledi kratek oris splošnih, medicinskih, psiholoških in socioloških značilnosti alkoholne bolezni. Še zlasti natančni so opisi osebnostne spremenjenosti alkoholika ter sprememb in odklonov v družini alkoholika. Pisec tu zavzame stališče, da človeštvo še ni v tolikšni meri dozorelo, da bi ljudje lahko preživeli svoje življenje brez alkohola. Težko bi brez kritike sprejeli to stališče. Morda bi ga bilo boljše dopolniti tako, da človeštvo še ni v tolikšni meri dozorelo, da bi ljudje lahko preživeli svoje življenje v sožitju z alkoholom. Boj proti alkoholu ne izgleda tako smiseln kot to, da bi bilo treba naučiti ljudi živeti z alkoholom, ki je, in bo verjetno še dolgo ostal del življenjske resničnosti in neizogibni spremljevalec človeka od njegovega rojstva do smrti. V vzročni verigi nastajanja alkoholizma (človek, okolje, alkohol) so vsi člani enako pomembni, zato preveliko poudarjanje samo enega izmed njih (alkohol je kriv za alkoholizem) ni ustrezno in ne učinkovito sredstvo v boju proti alkoholizmu. Napačno uporabljena sredstva pa lahko dosežejo ravno nasprotno učinke od zaželenih.

V tretjem poglavju je pregled konceptov alkoholne bolezni in sistemov zdravljenja alkoholikov ter teoretičnih sistemov, na katerih temelji metoda skupinskega družinskega zdravljenja alkoholikov ob delu. V tem delu je pisec še posebno prepričljiv, ko opisuje alkoholizem v luči splošne teorije sistemov in z vidika odnosne psihodinamike. Pri tem pride njegova sposobnost povezovanja teorije z doživeto prakso do polnega izraza. Pisec zatrjuje, da se alkoholik nikoli ne more spremeniti sam, temveč samo in edinole skupaj s svojo okolico. Vsa tragika alko-

holizma pa je pravzaprav v tem, da se začenja kot poskus uspešnejših odnosov z drugimi, končuje pa se kot popoln pomol alkoholikovega sporazumevanja s soljudmi. Alkoholik ostane na koncu vedno sam, brez odnosov in povezav z okolico, saj alkohol tisto, čemur sprva služi, kasneje sistematično uniči. Značilna je piščeva zahteva, da je poleg abstinence alkoholika potrebno doseči tudi abstinenco njegove okolice, še več, abstimirati mora tudi terapevt. Pisec to zahtevo utemeljuje z odnosno psihodinamiko. Lahko je res tako, kot pravi pisec. Toda načelno in praktično se nam postavlja vprašanje, kako uresničiti tako zahtevo v čisto vsakdanjem zdravstvu ali socialnem delu, kjer se kot terapevti pojavljajo čisto navadni zdravniki ali socialni delavci, ki so vpeti v navade in razvade prevladujoče kulture, v katero sodi tudi uživanje alkohola. Strokovnjaki - alkohologi so poklicani, da postavljeno teoretično izhodišče (ki ga pa je pisec v praksi že preizkusil) potrdijo, omilijo ali ovržejo. To pa bi smeli napraviti samo z istimi ali podobnimi sredstvi, kot jih je uporabil pisec. Vsakršen drug pristop bi bil nepošten in nepravilčen in bi lahko pomenil le boj z osebó, ki dano stališče zagovarja, v resnici pa mora in sme iti le za boj proti stališču.

V osrednjem, četrtem poglavju so opisane metode skupinskega družinskega zdravljenja, vzgoje in prevzgoje alkoholikov ob delu. Pisec zatrjuje, da prihod alkoholika v ambulanto še ne pomeni, da se je resnično pripravil za vedno odreči alkoholu. Med stališči pisca velja še posebej omeniti njegovo nasprotovanje, da bi zdravljeni alkoholik zidal počitniško hišico (str. 267), ker načelno nasprotuje vsaki obliki pridobitništva. Pisec se na tem mestu sklicuje na Frommovo izhodišče, da "se vikendaštvo uvršča v družbeno strukturiran defekt", ker se z zidanjem hiše ljudje odtujujejo od kulture, izobraževanja, narave in graditve medosebnih odnosov. Postavlja se nam vprašanje, ali naj piščevemu stališču do graditve vikenda pritrđimo ali naj ga zavrremo. Morda bo bralec, ki že ima ali zida počitniško hišo,

Iznenih alkoholikov pokarala kot zelo koristna: ljudje so naj-

jezen na pisca, drugi, ki je nima in je nikoli ne bo imel, bodisi zato, ker tega ne more doseči ali pa nima za kaj takega niti želje niti potrebe, pa bo piscu pritrdil. V naših pogojih zidanje počitniške hišice za večino ljudi zanesljivo predstavlja sorazmerno velik živčni in telesni napor, zlasti zaradi težav pri nabavi dokumentacije in materiala. Malo verjetno je tudi, da bi se hkrati z rastjo zidov počitniške hišice, utrjevala čustvena povezanost med zakoncema in med starši in otroki. Morda pa dvodnevni odmik zakoncev in cele družine iz mesta med zakonci le poveča medsebojne čustvene vezi in spolno poželenje, da se ti vračajo konec vikenda v mesta sproščeni in bolj pripravljeni za delo, ki jih čaka.

V petem poglavju so opisani položaj in doživljanja zdravljenec in njihovih partnerjev v raznih stopnjah skupinskega družinskega zdravljenja ob delu. Tu so podani nekateri rezultati opravljenih raziskav s tega področja. V tem poglavju so še prispevki drugih sodelavcev. Zlasti zanimiv je prikaz podatkov o tem, kako zdravljenec in njihovi svojci doživljajo terapevtsko skupino v raznih stopnjah zdravljenja (Makarovič). Na vprašanje, kakšnega terapevta si zdravljenec in svojci želijo, so odgovorili, naj bo strog, odločen, zahteven, dosleden, vztrajen itd. Te zahteve po odločnosti terapevta presenečajo, če vemo, da jih vodi v skupini terapevt (dr. Rugelj), ki slovi po svoji "legendarni robotosti" (str. 522).

V šestem poglavju je opisana metoda vrednotenja rezultatov zdravljenja in rehabilitacije alkoholikov. Pisec poleg splošnih problemov vrednotenja rezultatov zdravljenja alkoholikov opisuje različna vprašanja v zvezi z abstinenco, na koncu pa se vrača k vprašanju, kdo je lahko terapevt. Pri tem trdno zagovarja stališče, "da ne bi smeli brez ustrezne izobrazbe nikomur dovoliti, da šari po ljudeh ... in da bi zato moral na izpitu družinski terapevt dokazati, da zna delati z ljudmi" (str. 647). Takega stališča ni mogoče sprejeti brez pridržkov, saj je očitno,

da mora vsakdo enkrat začeti delati na svojem poklicnem področju in da lahko postane "strokovnjak" šele po daljšem času praktičnega dela in usklajevanja teoretičnega znanja s praktičnimi izkušnjami. Kdaj kdo doseže svoj strokovni vrh, pa je zelo različno. Poleg tega so možnosti za dokazovanje, da kdo zna delati z ljudmi, vedno omejene.

V sklepnem poglavju se pisec ukvarja s smermi razvoja in izpopolnjevanja modela zdravljenja, vzgoje in prevzgoje alkoholikov in njihovih partnerjev. Pri tem poudarja zlasti to (str. 668), da bo treba iskati nove načine in priložnosti za ustvarjanje prijateljstva med člani klubov zdravljenih alkoholikov, in postavlja cilje tega prijateljstva. Toda moč terapije, bi se po našem mnenju, morala pokazati prav v tem, da bi zdravljenne alkoholike usposobili, da bi znali enakopravno in enakovredno živeti z vsemi ostalimi ljudmi, ki niso bili alkoholiki in niso abstinenti.

Sklepno mnenje: Knjiga, ki je pred nami, je vsekakor velik napredek v primerjavi s prejšnjimi knjigami istega pisca. Daje poglobljen vpogled v problematiko nastajanja alkoholizma in v metode zdravljenja alkoholikov. Poleg tega je opazno, da je pisec nekatera svoja prejšnja stališča že omilil v njihovi ostrini in jih postavlja bolj življenjsko in praktično sprejemljivo. Kljub temu pa je tudi v tej knjigi še nekaj stališč, ki so preostra in prezahtevna za razvoj strokovnih metod in njihovih izvajalcev. Kot že v ocenah prejšnjih knjig tudi ob tej knjigi ne moremo mimo ugotovitve, da je knjiga pisana razumljivo in da za vsako napisano besedo vidimo in čutimo piščevo osebnost, njegovo trdno prepričanje, da je samo tako res, kot je zapisano, in da je mogoče vse, kar zahteva od zdravljenec in od terapevtov, tudi v praksi preizkusiti in celo doseči. Res pa je tudi, da opisuje samo svojo prakso in svoje delo in to delo vrednoti sam ali pa s pomočjo zdravljenec, ki so šli skozi njegove roke.

PRISLUHNIHNI OTROKOM

Kathleen Kufeldt: Listening to children - who cares?

British Journal of Social Work, 14, 1984, št. 3, str. 257-264

"Komu je mar zanje?" je moto vse močnejšega gibanja, ki se je začelo v Veliki Britaniji in si sedaj utira pot v Kanadi in Avstraliji. Osrednja misel tega gibanja je, da ni dovolj, dati otrokom možnost, da povedo kar mislijo, temveč da resno vzamemo to, kar povedo. Zadnji del tega stavka lahko izzove vprašanje: "Komu je mar?". Družba, ki zagotavlja razne službe otroškega varstva, in še posebej strokovnjaki, ki delajo na tem področju, imajo vsekakor pravico, da trdijo, da jim je mar zanje. Toda bistveno vprašanje je ali otroci to tudi verjamejo. Vse do takrat, dokler se bomo tolažili, čes da "otroci ne morejo izraziti svojih potreb, ne morejo presojsati, kaj je zanje najboljše ne morejo predvideti, kaj bodo čutili čez nekaj let", lahko dvomimo, da nas bodo sprejeli kot odrasle, ki jim je kaj mar zanje.

Avtorica v svojem članku podaja rezultate študije, s katero je hotela dokazati pomen in vrednost poslušanja otrok, ter govori o možnostih, da bi njihova mnenja vnesli v prakso. V raziskavi, ki je bila razdeljena na dva dela in je potekala tri leta, je intervjuvala otroke, ki so bili dani v rejo. Otroci so bili stari od 6 do 12 let. Vprašanja so se nanašala na različna področja njihovega življenja: zakaj so bili nameščeni v rejo; obiski in odnos do naravnih staršev, stiki med rejniškimi in naravnimi starši, vloga socialnega delavca, kaj menijo o takšni raziskavi itd. V pričujočem sestavku avtorica ne navaja statističnih podatkov (ti so objavljeni drugje), temveč le komentarje in odgovore otrok, ki so presenetljivo potrdili nekatere statistične informacije in teoretično znanje.

Zakaj so bili otroci oddani v rejo

Mnoge študije dokazujejo, da so starši otrok, ki so bili oddani v rejo revni, neizobraženi ali samohranilci. Kaj menijo o tem otroci? Otroci v tej raziskavi so obravnavali osebne probleme svojih staršev zelo

posredno: "Mami ali očka sta vedno malo okrogla." Nekateri otroci sebi pripisujejo razpad družine: "Nisem bil prav priden" "Nekateri otroci se pričakajo s starši." Otrok nezakonske matere je povedal: "vse smo pokvarili, prežgodaj smo jo zbudili za zajtrk." Kot skupina pa so vzroke za namestitvev v rejo pripisovali okolju: "Ni bilo dovolj denarja"..... "Ni mogla skrbeti zame"..... "Mora-la je hoditi v službo" "Mami ne zmora vsega sama. Mora kuhati, pospravljati, hoditi v službo, nas peljati v šolo." Socialno-ekonomski status mnogih družin, kot ga zaznavajo otroci, odpira vprašanje, ali je začasno nameščanje otrok v rejništvo ali v razne domove res pravilna rešitev tega problema.

Obiski naravnih staršev

Pri obravnavanju obiskov naravnih staršev otrok, ki so v rejništvu je treba omeniti dva pristopa obravnavanja rejništva. Inkluzivni (inclusive) pristop podpira stike otrok z naravnimi starši, saj je njegov končni cilj, da bi se otroci lahko zopet vrnili domov. Ekskluzivni (exclusive) pristop pa poskuša pretrgati stike otroka z naravnimi starši. Vsi otroci so si ne glede na različne teoretične vidike želeli stikov z naravnimi starši, razen v primeru, ko je oče deklico fizično zlorabljal. "Imel sem njeno telefonsko številko, čeprav ji ne bi smel telefonirati".... "Otrok bi si mislil, da ga starši ne marajo, če ne bi vedel, kdaj ga bodo obiskali." "Morali bi me čimprej obiskati. Poskušam se privaditi, pa ne gre." Rezultati so tudi pokazali, da preprečevanje obiskov lahko vodi k pobegom iz rejniškega doma. "Vprašal sem in rekli so, da ne, da to ni v redu - ni razloga, zato sem zbežal."

Stiki med naravnimi in rejniškimi starši

Vsi otroci so v glavnem menili, da so stiki med naravnimi in rejniškimi starši potrebni. Obiskom niso bili naklonjeni le tisti otroci, ki so se naravnih staršev bali. "Prišli bi in bi me razdražili. Vedeli bi, kje sem."

Positivni odgovori so se glasili:

"Da, potem bi moja mama vedela, da je vse v redu."

"Ker se lahko pogovarjajo in vidijo, kako je z nami."

"Da vidijo, če je kaj narobe. Ti ljudje ne vidijo."

"Če se grdo obnašaš, bi starši lahko pojasnili."

V vseh odgovorih pa je bil prisoten prizvok hrepenjenja. Če bodo starši videli, da je z njimi kaj narobe, jih bodo odpeljali domov.

O socialnih delavcih

Rezultati raziskave so pokazali presenetljivo dejstvo, da so stiki socialnih delavcev z otroki v reji izredno redki in da se socialni delavci iz različnih vzrokov prepogosto menjajo. Zato tudi ni čudno, da so bila mnenja otrok o socialnih delavcih negativna.

"Ni govoril z mano O ničemer ni govoril z mano - samo vprašal me je, če mi je tu všeč."

"Nič mi ni povedal Nikoli ne govori s tabo, razen če si v težavah." "Nisem je dobro poznala Preveč jih je, ne morem se jih spomniti. Ne mislijo o nas kot o ljudeh, ker morajo skrbeti tudi za druge ... Morali bi biti bolj socialni delavci, tako da bi imeli več časa."

Otroci so svojimi odgovori jasno pokazali na nekatere pomanjkljivosti delovanja socialnih služb.

Avtorica je z raziskavo potrdila mnenje, da je otroke vredno poslušati ter da jim moramo dati možnosti, da jih slišimo, saj so njihova zapažanja in odgovori pogosto zanesljivi in pomembni.

STARŠI UGRABLJAJO LASTNE OTROKE

Dorinda N. Noble, C. Eddie Palmer; The painful phenomenon of child snatching,

Social Casework, 65, 1984, št. 6, str. 330-336

V ZDA zastrašujoče narašča pojav, da eden od zakoncev po razvezi zakonske zveze ugrabi otroka tistemu, ki mu je bil dodeljen. Avtorja imata takšne kraje za sociološki pojav, ki ga je treba obravnavati znotraj vsebine socialnih sprememb skupaj s povečano fizično mobilnostjo drugačno opredelitvijo spolnih vlog, spreminjajočimi se vrednotami o starševstvu in skrbi za otroke ter dvomljivimi in počasnimi odzivi zakonodajnih in sodnih organov na ta vprašanja.

Sodobne družbe vse pogosteje obravnavajo otroke kot del populacije, ki jim mora biti posvečena posebna skrb in zaščita. Toda čeprav so potrebe otrok lahko večje od potreb odraslih, imajo otroci manj zakonskih pravic.

Prav te posebne potrebe, po katerih otroke razlikujejo od odraslih, pa služijo kot osnova, da jim nekatere pravice in dolžnosti niso zagotovljene.

Ena takšnih pravic, ki otrokom ni zagotovljena, je, da niso zaščiteni pred ugrabitvami lastnih staršev. V ZDA približno en milijon otrok vsako leto doživi razpad družine številni drugi otroci doživljajo bolečine in strese, ki izhajajo iz nerazumevanja staršev. Mnogi izmed otrok pa so še dodatno obremenjeni kot žrtve ugrabitev, in sicer lastnih staršev. Ocenjujejo, da v ZDA vsako leto starši, ugrabijo 25000 do 100 000 otrok, običajno to stori oče.

V preteklosti so otroke obravnavali predvsem kot premoženje, njihova glavna vrednost pa je bila v zmožnosti opravljati delo. S spreminjanjem družbenih odnosov se je polagoma spremenil tudi odnos do otrok, vse več njihovih pravic je bilo zapisanih tudi v družinske zakonodaje. Prelomnico na tem področju pa pomeni pojav zakonske razveze. Vendar so zakonsko zvezo, ki so jo imeli za pogodbo med partnerjema, razvezali le, če je bila dokazana "krivda" enega od

staršev, da prevzame skrb za otroka. V obdobjih poveličevanja materinstva je prevladovalo mnenje, da lahko najbolje skrbi za otroka le mati. Vendar so takšne odločitve z vse večjim zaposlovanjem mater in njihovo ekonomsko neodvisnostjo, z vse večjimi zahtevami do enakopravnega obravnavanja spolov postale vse bolj vprašljive.

Ne glede na zaposlenost je za mnoge matere vloga materinstva izredno pomembna. Z izgubo pravice, da tudi po razvezi skrbi za otroka, lahko doživi izgubo najbolj pomembnega poklica v svojem življenju - svoj osnovni poklic. Ker v splošnem prevladuje mnenje, da lahko mati bolje skrbi za svoje otroke kot oče, jo ta izguba lahko privede v hudno življenjsko stisko.

Na drugi strani pa se mnenja o skrbi in negi otrok spreminjajo in primerov spodbijanja odločitev sodišč je vsako leto več; kajti to, da lahko mati bolje skrbi za otroke, ni več samo po sebi umevno. Dogajalo se je namreč, da je moral oče, če je po razvezi želel skrbeti za otroke dokazati, da je mati za to neprimerna. Toda še vedno je po razvezi le enemu od desetih očetov dodeljena skrb za otroke, zato ni čudno, da mnogi očetje menijo, da jih sodišča obravnavajo nepravilno. Čeprav mnogi očetje ne spodbijajo odločitev sodišč, želijo imeti zagotovljene možnosti rednega obiskovanja otrok. Mnoge matere sovražno razpoloženje do bivšega zakonca izražajo tako, da mu na vse možne načine preprečujejo, da bi obiskal svoje otroke. Medtem ko so sodišča na tem področju zelo neučinkovita in nedosledna, pa so izredno stroga, če očetje ne plačujejo preživnine za otroka. Vsa ta, kakor tudi mnoga druga nerešena vprašanja močno povečujejo možnosti ugrabljanja otrok.

Raziskave so pokazale, da otroka lahko ugrabi eden od staršev, stari starši, sorodniki in drugi. Ukradeni otroci so običajno stari od 3 do 12 let, kar pomeni, da nimajo nobene možnosti, da bi se sami brnili. Otroke ukradejo ali ugrabijo navadno v popoldanskih ali večernih urah ob koncu tedna, v glavnem jih ugrabijo pred končno odločitvijo sodišča, ko imata oče in mati še enake pravice do otroka. Strokovnjaki menijo, da ima ugrabitev lahko hude posledice za otroka.

Z ugrabljenim otrokom se pogosto selijo iz kraja v kraj, da bi zbrisali sledove. Pogoste selitve so povezane tudi s šolanjem otrok in navezovanjem stikov z vrstniki. Otroke nasilno iztrgajo iz domačega okolja, od ljubljenskih igralč in drugih predmetov itd.

Ugrabitve pa niso travmatične le za otroke, temveč tudi za starše. Zakonodajca v ZDA sicer poskuša razrešiti nekatere probleme s tega področja, vendar je za sedaj zelo neučinkovita. Da bi otroke dobili nazaj, mnogi starši najemajo zasebne detektive, ki za svoje delo zahtevajo astronomske vsote denarja.

Z naraščanjem števila zakonskih razvez bo najbrž tudi v prihodnosti vse več primerov ugrabitev ali kraja otrok. Avtorja vidita rešitve predvsem v boljšem in bolj učinkovitem delu socialnih delavcev z zakonci, ki se ločujejo, ter pri spreminjanju zakonodaje.

KAKO IZBRATI DOBRE REJNIKE

Alma Jordan, Margaret R. Rodway; Correlates of effective foster parenting

Social Work Research and Abstracts, 21, 1984, št. 2, str. 27-32

Eden glavnih problemov na področju rejništva je, kako izbrati uspešne rejnike. V zadnjem desetletju je bilo veliko navora vloženega v to, da bi izboljšali kriterije izbora rejniških staršev. Zaradi škodljivih premeščanj otrok je vse bolj prihajala v ospredje zahteva, da se morajo biti rejniški starši zmožni uspešno soočiti z vedenjskimi problemi otrok in jim zagotoviti tudi ustaljeno in toplo družinsko ozračje.

Nekdaj so rejnike izbirali po določenih psiholoških značilnostih ali njihovi visoki motivaciji. Vendar odnosi med temi variablami in primernim izvajanjem rejništva niso bili povsem jasni. Tudi proučevanje tistih odnosov v rejniškem domu, ki so povezani z uspešnim rejništvom, ni prineslo zadovoljivih rezultatov. Nedavno so med drugimi variablami proučevali uspešnost rejništva glede na posredovanje socialnega delavca in ugotovili, da je uspešnost zelo povezana z energijo, ki jo je socialni delavec vložil, in količino stikov z rejniško družino. Vse te raziskave kažejo, da kriteriji in postopek izbora uspešnih rejniških staršev še niso povsem določeni.

V članku je opisana študija, katere namen je bil zagotoviti podatke o nekaterih pomembnih korelacijah, ki naj bi jih uporabili pri postopku izbire rejniških staršev. Kot instrument ocenjevanja uspešnosti rejniških staršev so uporabili Heimlerjevo lestvico socialnega delovanja (Heimler Scale of Social Functioning), in to iz dveh razlogov: prvič, lestvica je že na mnogih področjih socialnega dela pokazala možnost napovedovanja; drugič, lestvica sloni na teoriji, ki trdi, da je posameznikova zmožnost delovanja neposredno povezana s stopnjo in ravnovesjem zadovoljstev in frustracij, ki jih doživlja posameznik.

Heimlerjeva lestvica je sestavljena iz treh delov: indeksa zadovoljstva (pozitiven), indeksa frustracije (negativen) in lestvice sinteze. Indeks zadovoljstva zajema pet glavnih življenjskih področij: delo, interesi, družinski odnosi (primarni in sekundarni), prijatelji in socialni stiki ter osebno področje. Indeks frustracije posega

na naslednja področja: energija, osebni vpliv, razpoloženje, zdravje in navade. Lestvica sinteze naj bi omogočila vpogled v posameznikova občutja o njegovem preteklem, sedanjem in prihodnjem življenju. Vprašalnik zajema tudi vprašanja, ki se nanašajo na demografske podatke. V študiji je sodelovalo 468 rejnikov v Calgaryju. Vsi so bili izbrani kot rejniški starši zato, ker so po mnenju socialne službe imeli določene značilnosti, ki naj bi pomenile uspešno rejništvo. Te osebne značilnosti so bile: 1. zmožnost in pripravljenost učiti se in sprejeti pomoč socialnih služb, 2. toplina in zmožnost razumeti potrebe otrok in sprejeti otroke, 3. družina, ki dobro deluje, 4. visoka frustracijska toleranca, 5. zmožnost deliti mišljenje in občutke ter poslušati, 6. dobro fizično in čustveno počutje skupaj s pozitivnim mnenjem o sebi, 7. smisel za humor.

Vzorec je zajel le rejniške starše šoloobveznih otrok, ker je otroke te starosti najtežje namestiti v rejo in ker ta skupina otrok predstavlja največ neuspešnih hamestitev. Iz tega vzorca so nato izločili bolj in manj učinkovite rejnike, in sicer: na osnovi naslednjih kriterijev: število in dolžina namestitev, vzroki, da so otroke premestili, starost in vedenjski problemi otrok ter obseg vključevanja naravnih staršev. V študiji so kot "bolj učinkovite" opredelili tiste rejnike, ki so bili zmožni spoprijeti se z različnimi vedenjskimi problemi, skupaj z resnejšimi problemi in problemi neprilagojenosti; "Kot manj učinkoviti" so bili opredeljeni tisti rejniki, ki so bili zmožni shajati z šoloobveznimi otroki brez resnejših problemov neprilagojenega vedenja. Da bi lahko določili ekstreme v učinkovitosti, v raziskavo niso vključili vmesne skupine. V končni fazi so intervjuvali 112 rejnikov, med katerimi jih je bilo 74 označenih kot bolj učinkoviti, 38 pa kot manj učinkoviti.

Rezultati raziskave so pokazali pomembno razliko med bolj in manj učinkovitimi rejniki. Indeks zadovoljstva je pokazal, da so rejniki v bolj učinkoviti skupini višje vrednotili svoja zadovoljstva kot rejniki v manj učinkoviti skupini. Pri indeksu frustracije so rejniki v manj učinkoviti skupini višje vrednotili svoja razočaranja kot starši v bolj učinkoviti skupini. Na lestvici sinteze so starši v bolj učinkoviti skupini sebi vrednotili višje kot starši manj učinkovite skupine. Demografski variabli - starost in dohodek - sta pokazali, da so mlajši in premožnejši rejniki boljše rejniki.

Rezultati raziskave so potrdili hipotezo, da Heimlerjevo lestvico socialnega delovanja lahko uporabimo pri določevanju bolj ali manj uspešnih rejnikov. Čeprav so mnoge druge raziskave že potrdile nekatere od obravnavanih vidikov, so v tej raziskavi nekatera področja, ki do sedaj še niso bila zajeta: zakonski odnosi, spolnost, osebni vpliv, občutki negotovosti socialnoekonomski status, starost itd. Čeprav ima ta študija tudi nekatere negativne strani, sta avtorja prepričana, da je lahko v veliko pomoč socialnim službam pri pridobivanju novih rejnikov.

Fripravila:

Lidija KUMIČ

SEZNAM DIPLOMSKIH NALOG,
KI JIH JE KNJIŽNICA VSSD PREJELA V LETU 1982

1. Alegro Tanja & Verdev Breda: Šolstvo v občini Celje v obdobju 1940-1950 z vidika narodne zavesti. - Ljubljana, 1982. - 83 str.
2. Andolšek Irena: Socialno preventivni vidik dela v taborniški organizaciji. Ljubljana, 1982. - 74 str.
3. Asanaj Jasna & Likar Mira: Življenjske razmere slušno prizadetih v ljubljanskih občinah. - Ljubljana, 1979. - 36 str.
4. Bajt Lidija & Tavčar Mihaela: Primerjalna analiza zaposlovanja slepih in slabovidnih oseb, ki so se usposabljali v Centru slepih in slabovidnih "dr. Anton Kržišnik" Škofja Loka. - Ljubljana, 1982. - 58 str.
5. Balaš Milica: Življenjski in delovni pogoji delavcev v delovni organizaciji "Petrošnik" in možnosti za uvedbo socialnega dela. - Ljubljana, 1982. - 100 str.
6. Banovec Matija: Problematika ostarelega kmečkega prebivalstva KS Križevci v Prekmurju, - Ljubljana, 1982. - 49 str.
7. Begovič Violeta: Korištenje slobodnog vremena učenika 7. i 8. razreda OŠ "Petar Preradović" u Zadru. - Ljubljana, 1981.
8. Benčan Ljubica: Analiza odsotnosti z dela zaradi bolezni in porodov v DO Sava Kranj v letu 1979. - Kranj, 1981. - 56 str.
9. Benko Frida: Življenjske razmere bolnikov z rakom na želodcu in prebavilih v Pomurju v obdobju od 1971 do 1979. leta. - Murska Sobota, 1979. - 33 str.
10. Bertoncelej Milena: Analiza vpisa in sprejema predšolskih otrok v vzgojnovarstveno organizacijo Boris Peče Maribor Tomšičeva 32 za šolsko leto 1982/83. - Maribor, 1982. - 50 str.
11. Bittner Tadeja: Življenjski pogoji starostnikov v postojnski občini. - Postojna, 1981. - 61 str.
12. Blaznik Boris & Bojan Stante, Problematika mladoletnega prestopništva na območju mesta Ljubljane. - Ljubljana, 1981 - 72 str.
13. Brodnjak Martina: Fluktuacija delavcev v TVT "Boris Kidrič" Maribor z analizo obstoječih odhodnih intervjujev. - Maribor, 1982. - 55 str.
14. Budič Ksenija: Kako zdravljeni alkoholiki in njihovi partnerji doživljajo predstavitve v različnih fazah zdravljenja in rehabilitacije. - Ljubljana, 1982. - 169 str.
15. Cekar Vilma: Vloga in pomen planinarjenja pri zdravljenju in rehabilitaciji alkoholikov. - Ljubljana, 1979. - 54 str.
16. Černivec Marija: Varstvo otrok v varstvenih družinah, - Ljubljana, 1982. - 47 str.
17. Četina Urška: Prosti čas učencev 7. razreda na osnovni šoli Trnovo. - Ljubljana, 1982. - 59 str.

18. Debelak Milena: Fluktuacija v SOZD Integral - delovna organizacija Taksi v obdobju 1977-1980. - Ljubljana, 1981. - 43 str.
19. Destovnik Irena: Življenjske razmere otrok zdomcev in njihov učni uspeh v primerjavi z otroci, ki žive v popolnih družinah. - Ljubljana, 1980. - 41 str.
20. Deželak Ljudmila & Vilhar Marija: Družinska problematika otrok z motnjami v psihosomatskem razvoju: Analiza družinske problematike iz družin alkoholikov in nealkoholikov kategoriziranih v letih 1970 - 1974 iz občine Postojna, 1976. - 42 str.
21. Dokler Stanka: Zgodovinski razvoj vzgojne funkcije družine. - Ljubljana, 1982. - 154 str.
22. Dolinar Alenka: Množica masa skupina. - Tržič, 1981. - 40 str.
23. Firbas Ivanka: Nekateri vidiki vključevanja slepih in slabovidnih v splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. (Območje koroške in podravske regije). - Maribor, 1982. - 91 str.
24. Flaker Gorana: Človek človeku pomoč. - Ljubljana, 1978. - 31 str.
25. Gajski Milena: Spravni poskusi v občini Ljubljana - Center. - Ljubljana, 1982. - 30 str.
26. Golob Andrej: Družbenopolitična aktivnost študentov in študentk VŠSD: Pravila o organiziranosti in delovanju OOOZSM VŠSD. - Ljubljana, 1981. - 53 str.
27. Goršič Brigita: Cíciabanove urice v krajevni skupnosti - uspehi, odpori. - Ljubljana, 1982. - 88 str.
28. Humar Milena: Socialno-zdravstvena problematika osamelih in bolnih borcev NOV v Novi Gorici. - Nova Gorica, 1980. - 54 str.
29. Hodnik Andreja: Mladoletno prestopništvo v občini Rtujski od 1976 - 1979. - Ptuj, 1982. - 56 str.
30. Horvat Metka: Ocenjevanje otrok v mali šoli in skala osebnostne zrelosti. - Maribor, 1980. - 50 str.
31. Jančar Breda: Prostovoljno delo z vedenjsko motenimi otroci. - Ljubljana, 1981. - 88 str.
32. Jeraša Miha: Preživljanje prostega časa otrok v osnovni šoli. - Ljubljana, 1970. - 44 str.
33. Jesenovec Milica: Družina in krajevna skupnost: duševno nerazviti otroci. - Ljubljana, 1982. - 47 str.
Matjašič Alenka:
34. Jerman Marija & Prostovoljno socialno preventivno in socialno terapevtsko delo z mladino v krajevni skupnosti: (Akcija taborniki v Štepanjskem naselju leto 1977/1978). - Ljubljana, 1979. - 92 str.
35. Juvan Janja: Ekonomske in socialne razmere otrok iz razvezanih zakonov na območju občine Slovenj Gradec v letih 1979, 1980 in 1981. - Slovenj Gradec, 1982. - 54 str.
36. Kalšek Irena: Življenjske razmere mladoletnih prestopnikov in izvajanje resocializacijskih ukrepov v občini Trbovlje. - Trbovlje, 1982. - 54 str.

36. aKapušin Vida: Športna rekreacija delavcev v DO Lesnina v tozd zunanja trgovina Ljubljana. - Ljubljana, 1982. - 85 str.
37. Klenar Mira: OZD Alpe-Adria in njeni stanovanjski problemi. - Ljubljana, 1977. - 99 str.
38. Knehtl Janja: Vživiljanje v novo življenjsko okolje starejših občanov (Ljubljana-Bežigrad): Rezultati intervjujev o vživiljanju starostnikov v domu Bežigrad leta 1981. - Ljubljana, 1982. - 62 str.
39. Kodra Jožica: Življenjske razmere oskrbovancev v domu upokojenecv Polzela in njihovo razumevanje s strežno-negovalnim osebjem). - Šempeter, 1982. - 70 str.
40. Kolar Mojca: Življenje v razredu po pripovedovanju učencev. - Ljubljana, 1982. - 60 str.
41. Konc Ana: Kakšnih oblik pomoči psihologa bi si želeli v yzgojno-varstveni organizaciji. - Ljubljana, 1981. - 33 str.
42. Kostevc Marija: Problematika kmečkega prebivalstva: (Problem ostarelih kmetov v občini Brežice). - Ljubljana, 1981. - 58 str.
43. Košir Jelka: Odsotnost delavcev z dela zaradi bolniškega staleža v delovni organizaciji tekstilne tovarne "Tekstilana" Kočevje: Analiza bolniškega staleža v obratih: barvarna, tkalnica in Osilnica v letih 1978 - 1979. - Kočevje, 1980. - 38 str.
44. Krapež Draga: Petletno obdobje nesreč in obolenj v podjetju "Kovinar" Kranj. - Ljubljana, 1973. - 49 str.
45. Kreft Otilija: Vpliv družine na obolevnost predšolskih otrok. - Murska Sobota, 1982. - 76 str.
46. Kurent-Švab Majda: Oris razvoja taborniškega odreda Kriška gora Križe. - Tržič, 1982. - 54 str.
47. Lagoja Marija: Nesreče pri delu in odsotnost z dela v TOZD Tom OZD Rudniki svinca in topilnica Mežica v letih od 1976 do 1980. - Mežica, 1981. - 75 str.
48. Letonja Ana: Življenjske razmere starejših ljudi v krajevni skupnosti Videm-Dobrepolje, občina Grosuplje. - Videm-Dobrepolje, 1982. - 65 str.
49. Lukan Marija: Stanovanjska problematika v občini Ljubljana-Šiška. (Vpliv neurejenih stanovanjskih razmer na odnose v družinah prosilcev solidarnostnih stanovanj). - Ljubljana, 1978. - 56 str.
50. Mar-Vrtič Tatjana: Prosti čas v osnovni šoli. Pobuda šole in želje otrok. - Ptuj, 1981. - 52 str.
51. Marcen Marjeta: Družbeni standard v Ljubljanski banki-Splošni banki Celje. - Celje, 1981. - 92 str.
52. Maslaković Mirjana: Uključivanje radnika iz drugih republika u radnu organizaciju i novu socijalnu sredinu. - Ljubljana, 1981. - 54 str.
53. Branka Matjašič & Slavka Podobnik: Socialno-ekonomski položaj starejših občanov nad 65 let v krajevni skupnosti Hinko Smrekar občina Ljubljana-Šiška. - Ljubljana, 1982. - 58 str.
54. Megla Anica: Varstvo starejših osamljenih kmetov v občini Ormož. - Ljubljana, 1982. - 44 str.

55. Mesarič Bojana: Stanovanjske razmere delavcev v TOZD Ginekološka klinika v Ljubljani v letu 1981. - Ljubljana, 1982. - 41. str.
56. Mežnar-Pirih Irena: Socialno ekonomske razmere otrok obravnavanih v vzgojni posvetovalnici Celje v letu 1974. - Celje, 1975. - 64 str.
57. Mikolič Emica & Blanka Špes: Nekateri značilnosti mladostnikov, ki se vključujejo v združbe. - Ljubljana, 1981. - 50 str.
58. Mikuljan Metoda: Letni dopust in rekreacija delavcev zdravilišča Rogaška Slatina. - Ljubljana, 1982. - 147 str.
59. Modic Marija: Dnevno potovanje delavcev v Kovinoplastika Lož. - Lož, 1982. - 56 str.
60. Mokranjac Vera: Življenjske razmere starostnikov v krajevni skupnosti Urške Zatler in njihove potrebe po pomoči. - Ljubljana, 1982. - 46 str.
61. Mušič-Vencelj Tatjana: Analiza materialnega stanja in razmerja med višino štipendije in višino stroškov šolanja študentov iz združenih sredstev v šolskem letu 1980/81 v občini Tolmin. - Tolmin, 1981. - 55 str.
62. Novak Irena: Življenjske razmere bolnikov, ki se hemodializirajo v letu 1980. - Ljubljana, 1981. - 48 str.
63. Obid Stanka: Nočno delo žensk v železarni Jesenice. - Ljubljana, 1980. - 54 str.
64. Osana Novak Lidija: Življenjski pogoji kategoriziranih otrok, ki so končali šolanje na posebni osnovni šoli Šmihel v obdobju 1967-1970. - Novo mesto, 1972. - 44 str.
65. Ožbolt Milena: Življenjski in delovni pogoji starejših delavcev v Kovinoplastiki Lož. - Ljubljana, 1982. - 78 str.
66. Pečovnik Karmelina: Rezultati usposabljanja zmerno in težje prizadetih otrok v Zavodu za delovno usposabljanje mladine Črna na Koroškem. - Mežica, 1982. - 54 str.
67. Prelog Nevenka: - Življenjska perspektiva otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v občini Maribor. - Maribor, 1981. - 66 str.
68. Petrovič Vera: Analiza stanja invalidnosti v OZD občina Ljubljana-Moste-Polje. - Ljubljana, 1982. - 53 str.
69. Pleterski Stanka: Absolventi osnovne šole dr. Mihajla Rošharja Krško: Analiza življenjskih razmer, vključitev v življenje in delo absolventov, ki so končali šolanje v šolskih letih 1975/76 do 1979/80. - Krško, 1981. - 64 str.
70. Radej Bernarda: Stališča staršev do otrokove izbire poklica. - Trbovlje, 1978. - 41 str.
71. Raičević Ljubo: Vpliv socialno-ekonomskega položaja družine na učni uspeh. - Ljubljana, 1978. - 41 str.
72. Romih-Oset Zinka: Odnos učencev do šolskega dela. - Celje, 1980. - 44 str.

73. Rotovnik Januša: Družbeno-moralne vrednote učencev višjih razredov osnovne šole dr. Vita Kraigherja. - Ljubljana, 1976. - 71 str.
74. Sebal Janja: Socialno okolje in uspešnost rehabilitacije in rehabilitacije schizofrenih bolnikov. - Ljubljana, 1982.
75. Senica Marija: Problematika razvrščanja otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju v občini Slovenj Gradec. - Slovenj Gradec, 1982. - 53 str.
76. Soklič Marija & Erna Mulič: Prostovoljno delo v centri za mentalno zdravje na Tržaškem. - Ljubljana, 1982. - 70 str.
77. Stošič Marjeta & Šantej Alijana: Motivacija mladine za udeležbo na mladinskih delovnih akcijah v brigadi Rdečega križa Mara Konavec in mladinske delovne brigade Ilija Badovinac Posočje 81. - Ljubljana, 1982. - 42 str.
78. Svilar Terezija: Socialno-ekonomski in izobrazbeni nivo staršev kot faktor uspeha učencev v celodnevni osnovni šoli Slava Klavora v Mariboru. - Maribor, 1982. - 39 str.
79. Šivic Hedvika: Življenjske razmere stanovalcev Doma upokojencev v Kranju. - Tržič, 1982. - 47 str.
80. Škofca Lučka & Erika Potočnik: Vpliv sodobnega načina življenja na duševnost človeka. - Ljubljana, 1982. - 61 str.
81. Štamcar Sonja: Poskus preventivnega dela s skupino mladostnikov v Štepanjskem naselju. - Ljubljana, 1982. - 51 str.
82. Šušmelj Cirila: Raziskava Razmerja "Bralec-knjiga" v obalni regiji. - Ljubljana, 1982. - 58 str.
83. Šušteršič Sonja: Krajevna skupnost in družina - prostorski vidik. - Ljubljana, 1981. - 47 str.
84. Terčon Neva: Arhitektonske ovire in turizem na obali: socialni vidik. - Koper, 1981. - 45 str.
85. Terpin Branka: Organizirana letovanja otrok v šolskem letu 1981-1982 na OŠ Trnovo. - Ljubljana, 1982. - 63 str.
86. Tominšek Romana: Invalidnost v Centru za poklicno usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 53 str.
87. Trebše Vesna & Milojka Zupančič: Socialna politika s posebnim ozirom na socialno skrbstvo v obdobju od leta 1940-1950 v občini Litija. - Ljubljana, 1982. - 77 str.
88. Tumpej Jožica: Socialno ekonomski položaj delavcev v Unial - TGA "Boris Kidrič" Kidričevo. - Ljubljana, 1982. - 50 str.
89. Turman Marija: Vpliv teoretičnih napotkov na praktično reševanje stanovanjskega vprašanja. - Ljubljana, 1982. - 25 str.
90. Uranjek Irena: Letovanje diabetikov. - Ljubljana, 1982. - 44 str.

91. Urbanija Vinka: Prikaz uspešnosti izvrševanja vzgojnega ukrepa strožjega nadzorstva skrbstvenega organa nad mladoletniki v občini Novo mesto. - Ljubljana, 1977. - 45 str.
92. Verbek Sonja: Preživljanje prostega časa oskrbovancev v Zavodu za rehabilitacijo invalidov v Ljubljani. - Ljubljana, 1982. - 80 str.
93. Vidmar Tomič Anica: Vzroki težje zaposljivosti. - Ljubljana, 1977. - 47 str.
94. Vilfan Blanka: Mladostno prestopništvo. - Ljubljana, 1981. - 49 str.
95. Volčanšek Metka: Problematika zaposlovanja invalidov v DO "Gozdno gospodarstvo" Brežice. - Ljubljana, 1982. - 56 str.
96. Vodišek Cvetka: Izostajanje z dela zaradi bolezni in nesreč pri delu v TOZD za promet Zidani most v letu 1981. - Ljubljana, 1982. - 50 str.
97. Vodopivec Olga: Organizacija socialnega dela v Železniški transportni organizaciji Celje. - Celje, 1982. - 51 str.
98. Vogrič Vesna & Bajko Povšič: Socialna politika v okupirani Ljubljani 1941-1943. Ljubljana, 1982. - 71 str.
99. Vrzel Lea: Problematika kmečkega prebivalstva v krajevni skupnosti Videm ob Ščavnici in Negova. - Ljubljana, 1982. - 47 str.
100. Zidanšek Marjeta: Ukradeni otroci: Nekateri elementi socialnega položaja ukradenih otrok od izselitve do repatriacije. - Domžale, 1982. - 60 str.
101. Zore Ignac: Utemeljitev uvedbe celodnevne pouka na osnovni šoli "Lojze Hostnik-Jovo" Gabrovka. - V Gabrovki, 1982. - 40 str.
102. Žalec-Vučko Breda & Janja Zavodnik: Družbeni položaj paraplegikov v SR Sloveniji : (Analiza življenjskih razmer paraplegikov Društva ljubljanske regije. - Ljubljana, 1982. - 96 str.
103. Žetko Vlasta & Nada Sluga: Socialno ekonomski položaj prebivalstva v Brkinih (1978/79). - Ljubljana, 1979. - 61 str.
104. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
105. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
106. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
107. Trešče Vesna & Milojka Knapčič: Socialna politika v obdobju od leta 1940-1950 v občini Celje. - Ljubljana, 1982. - 52 str.
108. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
109. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
110. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
111. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
112. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
113. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
114. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
115. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
116. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
117. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
118. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
119. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
120. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
121. Tomičnik Romana: Problematika invalidov v Centru za psihološko usposabljanje in zaposlovanje v Celju. - Celje, 1982. - 52 str.
122. Romih-Orel Zinka: Odnos učencev do šolskega dela. - Celje, 1980. - 44 str.

POVZETKI ČLANKOV

A. Kavar Vidmar: Ugotavljanje socialnih potreb, Socialno delo, let. 23, 1984, št. 2, str.

Na podlagi članka, ki opisuje ugotavljanje potreb po zaščitnih stanovanjih za starejše osebe v Veliki Britaniji, je prikazana Bradshawova taksonomija socialnih potreb. Bradshaw deli socialne potrebe na izražene (ljudje jih izrazijo s prijso, vlogo ipd.), občutene (ugotavljajo se s spraševanjem prebivalstva), normativne (opredeljujejo jih strokovnjaki) in primerjalne (ugotavljajo se s proučevanjem populacije, ki prejema določene usluge). Taksonomija je ilustrirana s primeri iz naših razmer. Navedene so pomankljivosti modela in nakazana morebitna uporabnost za ugotavljanje socialnih potreb pri nas. - Avt.

Marija Radež, Blaž Mesec, Gmotne razmere zakoncev ob razvezi in po njej. Socialno delo, let. 23, 1984, št. 2, str.

Prikazani so izidi raziskave na sistematičnem 20 % vzorcu 68 zakonskih parov, izbranih iz populacije 350 parov, razvezanih na področju občine Novo mesto med leti 1970 in 1983 in še vedno spremljanih v GSD. Porazdelitve na indikatorjih gmotnega položaja kažejo, da se po razvezi med ženskami poveča število tistih, ki žive v družbenih stanovanjih; poveča se število nosilk stanovanjske pravice ter število zaposlenih žensk, tako da je sestavljeni indeks gmotnega položaja pri ženskah po razvezi v povprečju višji kot pri njihovih nekdanjih partnerjih. Moški pa imajo višji OD, več avtomobilov in nepremičnin. Po razvezi se ženskam v povprečju izboljšajo gmotne osnove, moška populacija pa se razdeli na tiste, ki nazadujejo in one, ki napredujejo v teh gmotnih predpostavkah. Te ugotovitve veljajo za populacijo, ki jo obravnava GSD, in jih ni mogoče posplošiti na celotno populacijo razvezanih. - Avt.

NAVODILO SODELAVCEM

Sodelavce prosimo, naj svoje prispevke pošiljajo v dveh izvodih na naslov Uredništvo Socialnega dela, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana.

Obseg načelnih člankov, teoretičnih razprav in poročil o raziskavah naj ne presega 15 tipkanih strani. Obseg ostalih prispevkov, to je poročil, vesti, ocen, prikazov idr. naj ne presega 5 tipkanih strani, če ni drugače dogovorjeno. Načelnim člankom priložite povzetek do 15 vrstic.

Vsako besedilo naj bo napisano z dvojnimi razmikom, to je 30 vrstic na stran, ker sicer ni mogoče besedila popravljati.

Opombe in navajanje virov: (1) V opombah podrobneje pojasnjemo besedilo ter navajamo dodatne reference. Opombe potekajo po zaporednih številkah, ki jih v besedilu pišemo za en razmik nad besedo, na katero se nanašajo (npr. pomoč¹). Vsebino opomb navedemo na koncu besedila pred seznamom literature. (2) Vire navajamo tako, da med besedilom navedemo v oklepajih ime avtorja, letnico izida dela, iz katerega je vzeta navedba, in stran (npr. (Fromm, 1963, 21). Na koncu besedila dodamo seznam uporabljene literature, urejen po abecedi priimkov in imen avtorjev.

Besedilu priložite na posebnem listu svoje osebne podatke isc. ime in priimek, strokovni in znanstveni naslov, ustanovo, kjer ste zaposleni in funkcijo, natančen domači naslov z navedbo občine, številko žiro računa oz. izjavo, da ga nimate.

